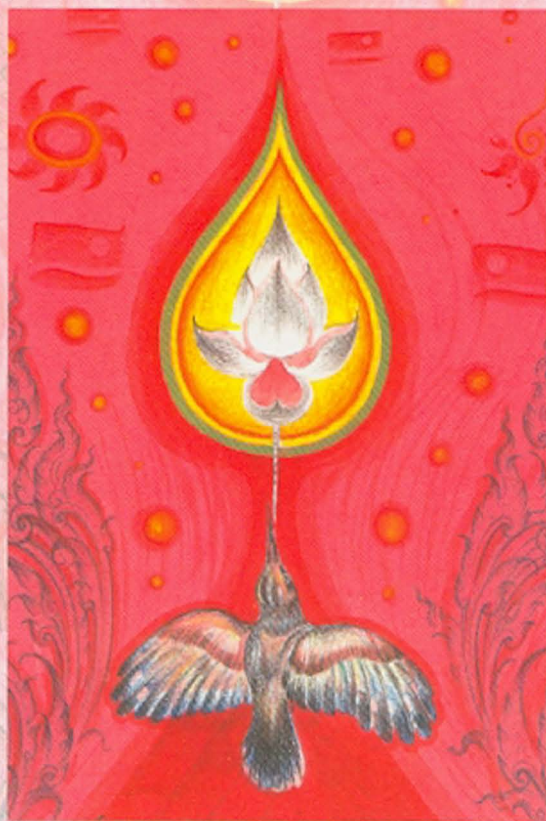

เสน่ห์ จามริก

Saneh Chamarik

สิทธิมนุษยชน

เส้นทางสู่สันติประชาธรรม

Human Rights
A Path Towards Santi Pracha Dhamma

ศูนย์สารสนเทศสิทธิมนุษยชน
สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

สิทธิมนุษยชน เส้นทางสู่สันติประชาธรรม

**Human Rights: A Path Towards
Santi Pracha Dhamma**

เสน่ห์ จามริก
Saneh Chamarik

จัดพิมพ์โดย
สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

สิทธิมนุษยชน: เส้นทางสู่สันติประชาธรรม

ศาสตราจารย์เสน่ห์ จามริก

Human Rights: A Path Towards Santi Pracha Dhamma

Professor Saneh Chamarik

ชุด การส่งเสริมความรู้ด้านสิทธิมนุษยชน
ชุดที่ 4 พิมพ์ครั้งที่ 1 กันยายน 2545
จำนวน 10,000 เล่ม

จัดพิมพ์โดย สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
422 ถนนพญาไท (ใกล้สะพานหัวช้าง)
เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร 10330
ตู้ ปณ. 400 ปณ.จรวงเมือง กรุงเทพฯ 10330
โทรศัพท์ / โทรสาร 0-2219-2940
โทรศัพท์เพื่อร้องเรียน 1377
WWW.nhrc.ot.th

Call No. : J๕571 คี8982 2545 ค.1
Accession No : * 156
Dated : 16 ส.ค. 2556
Price : 100-

ข้อมูลทางบรรณานุกรม
เสน่ห์ จามริก.
สิทธิมนุษยชน: เส้นทางสู่สันติประชาธรรม.- - กรุงเทพฯ,
สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, 2545.
68 หน้า
1. สิทธิมนุษยชน. I. ชื่อเรื่อง
323
ISBN : 974-90648-2-8

อารัมภบท

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ เป็นองค์กรที่จัดตั้งขึ้นตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 199 และมาตรา 200 และพระราชบัญญัติคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2542 โดยมีคณะกรรมการ 11 ท่าน ทำหน้าที่ในการรับเรื่องราวร้องทุกข์ และตรวจสอบการละเมิดสิทธิมนุษยชน ทำการไกล่เกลี่ยหรือเสนอมาตรการในการแก้ไขที่เหมาะสม อีกทั้งมีหน้าที่ต้องเสนอแนะนโยบายและข้อเสนอในการปรับปรุงกฎหมายต่อรัฐสภาและคณะรัฐมนตรี เพื่อส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน ภารกิจที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ การส่งเสริมการศึกษาวิจัยและการเผยแพร่ความรู้ด้านสิทธิมนุษยชน

เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในสังคมไทยถึงหลักการ แนวคิด ตลอดจนแนวทางในการปฏิบัติด้านสิทธิมนุษยชนอย่างกว้างขวาง สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติจึงได้จัดพิมพ์หนังสือชุดการส่งเสริมความรู้ด้านสิทธิมนุษยชนขึ้น และหนังสือ "สิทธิมนุษยชน: เส้นทางสู่สันติประชาธรรม" เป็นหนึ่งในหนังสือชุดการส่งเสริมความรู้ดังกล่าว โดยได้รับความอนุเคราะห์จากโครงการจัดพิมพ์คปไฟ มูลนิธิเพื่อการศึกษาประชาธิปไตยและการพัฒนา และศาสตราจารย์เสน่ห์ จามริก ประธานกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ มอบต้นฉบับให้นำมาจัดพิมพ์เผยแพร่

สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติหวังเป็นอย่างยิ่งว่า สารจากหนังสือเล่มนี้จะมีส่วนสร้างเสริมวัฒนธรรมสิทธิมนุษยชนในสังคมไทยไม่มากนักน้อย จนในที่สุดวิถีชีวิตของผู้คนในแผ่นดินนี้เป็นวิถีชีวิตแห่งความเอื้ออาทรต่อมนุษยชาติ ตลอดจนให้ความเคารพต่อคุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์โดยเฉพาะต่อคนเล็กคนน้อยในสังคมไทย

สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

เป็นองค์กรที่จัดตั้งขึ้นตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาตรา 199 และมาตรา 200 และพระราชบัญญัติคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2542 คณะกรรมการฯ ประกอบด้วยประธานกรรมการ 1 คน และกรรมการ 10 คน ซึ่งวุฒิสภาเป็นผู้คัดเลือกตามรายชื่อที่คณะกรรมการสรรหาฯ ได้คัดเลือกและนำเสนอ มีวาระการดำรงตำแหน่ง 6 ปี และดำรงตำแหน่งเพียงวาระเดียว

กรรมการที่ได้รับการโปรดเกล้าฯ เป็นคณะแรก มีดังนี้

1.นายเสน่ห์	จามริก	เป็นประธานกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
2.นายจรัล	ดิษฐาอภิชัย	เป็นกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
3.คุณหญิงจันทน์	สันตะบุตร	เป็นกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
4.นางสาวนัยนา	สุภาพัง	เป็นกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
5.นายประดิษฐ์	เจริญไทยทวี	เป็นกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
6.นายวสันต์	พานิช	เป็นกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
7.นายสุทิน	นพเกตุ	เป็นกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
8.นางสุนี	ไชยรส	เป็นกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
9.นายสุรสีห์	โกศลนาวิน	เป็นกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
10.คุณหญิงอัมพร	มีสุข	เป็นกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
11.นางสาวอาภร	วงศ์สังข์	เป็นกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

มีเลขาธิการฯ

เป็นผู้รับผิดชอบการปฏิบัติงานของสำนักงานคณะกรรมการฯ

เลขาธิการคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

นายแพทย์ชูชัย ศุภวงศ์

จากปก

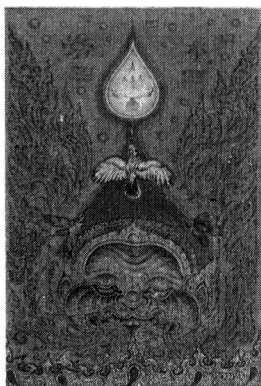
สิทธิมนุษยชน คือการยอมรับในสิทธิและศักดิ์ศรีแห่งคน
เส้นทาง แม้ต้องผ่านพายุฟ้าฝน ก็มันคงฝ่าฟันไป
สู่สันติประชาธรรม สังคมธรรมอันยิ่งใหญ่
 ไม่มีสิ่งใดๆ มาทำลายความเป็นคน

อุปมาดุจนกกล้า บินสู่ฟ้าอุดมการณ์
จากถิ่นทุรกาล สู่บ้านสันติธรรม
อย่ามีอำนาจใด มาทำลายความมุ่งหวัง
ทั้งเผด็จการและทุนระยำ อย่าขวางธรรม...สันติประชา

ปางช้าง (อิสรา) ทยาหทัย
กลุ่มไท
23 พฤษภาคม 2543

สารบัญ

Abstract	(11)
เกริ่นนำ	3
ย้อนรอยอดีตชนชั้นกลางไทย	8
เศรษฐกิจเสรี: จากอำนาจนิยม สู่กระแสอำนาจเบ็ดเสร็จ	13
บูรณาการสิทธิมนุษยชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน	28
"เหลียวหลัง แลหน้า"	44

Abstract

Human Rights: A Path Towards Santi Pracha Dhamma*

Human rights are taken as prerequisite and a process of development towards democracy, justice, and peace – or Santi Pracha Dhamma, a Thai phrase coined by Dr. Puey Ungphakorn to whom this paper is dedicated for his lifelong struggle for freedom. The study focuses particularly on the status and role of the middle classes, historically and theoretically regarded as the inspiring forces of liberties, democracy and progress. The rise of Thai middle classes is brought up for examination, along with the launching of planned industrial development in early 1960's under military dictatorship patronized by the western powers. Based upon patronage and authoritarianism, the Thai capitalism and middle classes fell into an irreversible state of privilege and dependency. So-called 'economic growth' has taken place at the expense of rural marginalization and impoverishment, and

*The English text in this volume has received editorial assistance from
Yeshua Moser-Puangsuwan

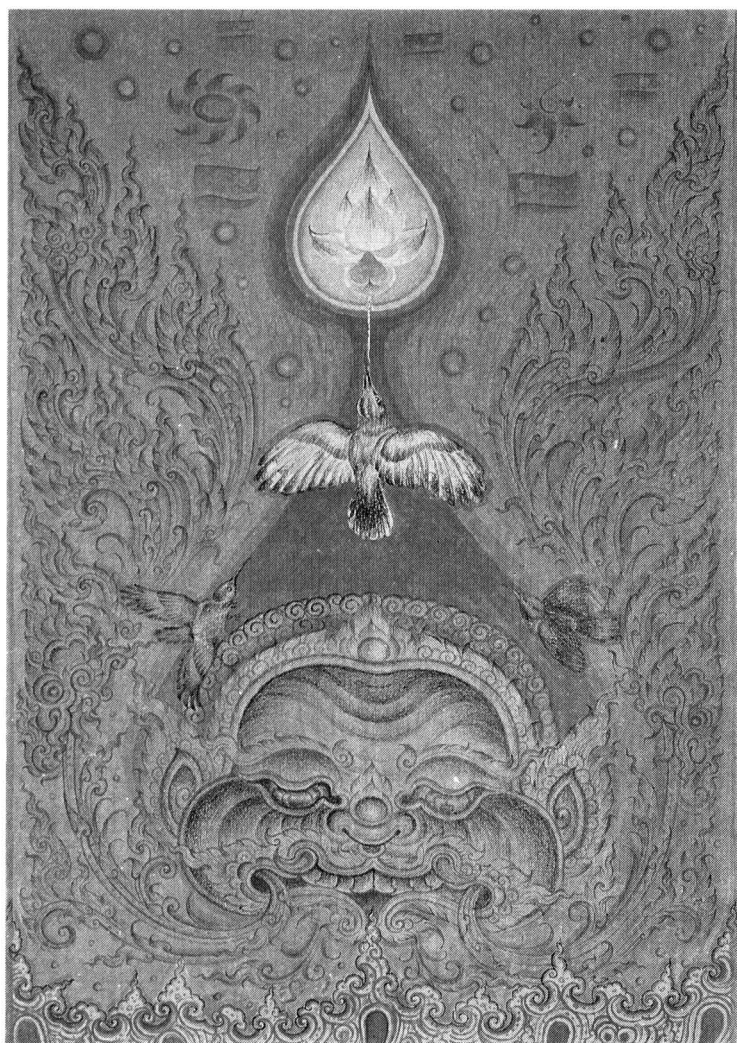
ecological degradation. As a resource-based society, this dependent and exploitative style of development amounts to a gross violation and destruction of the common people's economic, social, and cultural rights, and eventually of the right to life itself.

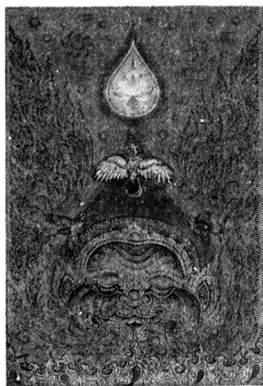
Thai capitalism and the middle classes now constitute the new elites, and have fallen victim to globalization- the so-called 'free market'- as dictated by industrialized powers and transnational corporations. With technological supremacy and the newly-created intellectual property right regime, the global capital market has proceeded to expand its power of control. Not only over economic and financial resources and institutions, but also the common people's sources of livelihood. In the process, an already authoritarian 'free market' becomes totalitarian. In the process, privilege and dependency-prone Thai elites have become increasingly alienated from their own people. 'Democratic' institutions, like political parties, elections, parliament, and the governmental machinery itself, become the instruments for subjugating common people to the tyranny of the market. All in the name of economic freedom and "good governance".

Thai society has gone through a hard struggle for freedom. Yet the resulting 'freedom' itself has been anything but freedom. As far as understanding human rights is concerned, there is a real need for serious rethinking of what is being learned from the West, with its exclusive emphasis on unbridled individualism. Its historical and intellectual contribution in the matter of civil and political rights is being called into question. Serious attention is being paid to non-western concepts and values in order to rectify the shortcomings of the existing principles and practices of human rights. A holistic concept and understanding is needed in terms of relationships between individuals, society and the ecology. In UN

jargon, an integrated sense of human rights, embracing both civil, political, economic, social and cultural rights. In this way of understanding and practice, human rights can truly contribute to Santi Pracha Dhamma. Grass-root communities and ordinary people have now been learning and gradually gaining a keen awareness of all this through their own concrete experiences. This poses a great challenge, especially to the middle classes, who, knowingly or unknowingly, are coming under threat themselves through further idolatry of the market, arbitrary deregulation, liberalization, and privatization.

ลัทธิมนุษยชน เส้นทางสู่สันติประชาธรรม

เกริ่นนำ

ในสภาพความเป็นไปของบ้านเมืองและสังคมโลก คงจะเป็นที่เห็นกันได้อย่างชัดเจนขึ้นตามลำดับแล้วว่า เรื่องของสิทธิมนุษยชนจะเป็นเงื่อนไขสำคัญยิ่งยวดส่วนหนึ่งในทศวรรษต่อๆ ไปข้างหน้า และสังคมไทยเองกำลังจะต้องเผชิญกับวิถีการเปลี่ยนแปลงสำคัญยิ่งอีกวาระหนึ่งภายใต้แรงกดดันของกระแสโลกาภิวัตน์ในรูปโฉมใหม่ ซึ่งมีส่วนทั้งในด้านคุกคามบ้านทอนและในด้านส่งเสริมสิทธิมนุษยชน ความพยายามและความร่วมมือร่วมใจคิดค้นแสวงหาและเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจจึงเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็น ไม่ใช่เพื่อปกปิดอำพรางและสงวนสถานะอำนาจผลประโยชน์เฉพาะของชนบางกลุ่มบางเหล่าอย่างที่มีกฎประเพณีปฏิบัติกันทั้งในหมู่อภิสิทธิ์ชนและในแวดวงวิชาการและการศึกษาวิจัยชั้นสูง หากแต่เพื่อเป็นการส่งเสริมให้สังคมมนุษย์ รวมถึงสังคมไทยเรา ได้พัฒนาไปสู่ความเป็นสังคมเปิดและเสรีอย่างแท้จริง และคนทุกหมู่เหล่าได้มีโอกาสเรียนรู้พัฒนาตนเองและดำรงชีวิตร่วมกันอย่างมีศักดิ์ศรีและสิทธิเสรีภาพ รวมทั้งเพื่อว่า "เมื่อสถานะแห่งชาติ คือคนทั้งหมดได้เขยิบสูงขึ้นแล้ว ย่อมมีกำลังที่จะแข่งขันต่อสู้กับชาติอื่นๆ ได้อย่างทุกวิถีทาง" ดังที่เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี

ได้เคยตกย้ำเอาไว้มือร่วม 80 ปีมาแล้ว¹ สิทธิมนุษยชนนับเป็นกฎเกณฑ์สำคัญต่อเป้าหมายแห่งชาติที่ว่านี้ ในสังคมโลกยุคของการพัฒนาเปลี่ยนแปลง

การนำเสนอประเด็นเรื่อง "สิทธิมนุษยชน: เส้นทางสู่สันติประชาธรรม" ณ ที่นี้ นับเป็นความพยายามอีกส่วนหนึ่ง เนื่องในโอกาสที่มีการจัดพิมพ์หนังสือชุดรวมบทศึกษาว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ภายใต้ชื่อเรื่อง สิทธิมนุษยชน: เกณฑ์คุณค่าและฐานความคิด² ซึ่งเป็นการอุทิศแด่อาจารย์ป่วย อึ้งภากรณ์ ผู้มีคุณูปการล้นพันต่อสังคมไทย และต่อการเชิดชูทั้งหลักการและวัตรปฏิบัติอันเคร่งครัดในแนวทางแห่งเสรีชน ซึ่งรวมสรุปอยู่ในคำวลีที่ว่า "สันติประชาธรรม" และซึ่งประกอบเป็นประเด็นหลักของการนำเสนอนี้ ความจริงการกำหนดชื่อเรื่องนำเสนอ คือ "สิทธิมนุษยชน: เส้นทางสู่สันติประชาธรรม" นี้ ว่ากันโดยเคร่งครัดทางภาษาแล้วก็เป็นการใช้ซ้ำซ้อน เพราะคำว่า "ประชาธรรม" ตามคำจำกัดความของอาจารย์ป่วยฯ

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสาร ร.6 ศ 1/1 รายงานการประชุมอุปราชาและสมุทเทศาภิบาล พ.ศ. 2462 เส้นใต้เน้นของเดิม ใช้อ้างอิงในเส้นที่ จามริก "เศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาที่ยั่งยืน" นำเสนอในการสัมมนา "โครงการปราชญ์เพื่อแผ่นดิน" ครั้งที่ 1 เรื่อง "ปัญหาการพัฒนา: ทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ" ณ สถาบันข้าราชการพลเรือน นนทบุรี 6-7 พฤศจิกายน 2541

² ผู้เขียน ใคร่ขอถือโอกาสนี้ แสดงความขอบคุณผู้มีส่วนส่งเสริมสนับสนุนการจัดพิมพ์ คือ ดร.ศรีประภา เพชรหมีศรี แห่งบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล ผู้เป็นต้นคิดรวบรวมงานเขียน พร้อมทั้งทำหน้าที่เป็นบรรณาธิการ เพื่อให้ประโยชน์สำหรับการเรียนการสอนในหลักสูตรสิทธิมนุษยชนศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล ดร. ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ แห่งคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ผู้เขียนคำนำอันมีค่ายิ่ง มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย สำหรับเกียรติ TTF Award ที่มอบให้กับชุดงานเขียนว่าด้วยสิทธิมนุษยชนนี้ และเหนือสิ่งอื่นใด ขอขอบคุณ สำหรับคุณประโยชน์อันจะพึงมีต่อมวลมนุษยชนคนไทย ซึ่งเป็นจุดหมายปลายทางของเรื่องสิทธิมนุษยชนทั้งหมด

เอง ก็คือ สิทธิเสรีภาพของประชาชน³ นั่นเอง ซึ่งตรงกับความหมายของ "สิทธิมนุษยชน" อย่างไรก็ดี ในหลักคิดของอาจารย์ป๋วยฯ ประชาธรรม หรือสิทธิเสรีภาพของประชาชน ไม่ใช่เป็นเพียงเรื่องที่อยู่โดดๆ หรือเป็นสูตรสำเร็จอยู่ในตัวเอง ดังที่บรรดานักวิชาการและนักสิทธิมนุษยชนจำนวนมากอาศัยอ้างอิงกัน หากโดยสาระเป็นเรื่องของกระบวนการเปลี่ยนแปลง แล้วก็เพราะเป็นเรื่องของกระบวนการเปลี่ยนแปลงนี้เอง ที่อาจารย์ป๋วยฯ จะย้ำถึงหลักวิธี "สันติประชาธรรม" อยู่เสมอ ชื่อหัวข้อที่อาจารย์ป๋วยฯ ใช้เขียนเป็น "บันทึกประชาธรรมไทยโดยสันติวิธี" ก็เป็นการอธิบายอยู่ในตัวที่น่าสนใจก็ตรงที่พูดถึงบทบาทหน้าที่ของคนระดับปัญญาชนไว้ว่า

...จุดเริ่มต้นและจุดหมายสุดท้าย คือประชาชนชาวไทย
สิทธิเสรีภาพของประชาชนไทย

ในบรรดาประชาชนนั้น ไม่ว่าแห่งใด ย่อมมีผู้นำ ในกรณีนี้ คือ ผู้ที่ได้สำนึกแล้วในสิทธิเสรีภาพ และใครเล่าที่ได้สำนึกเช่นนี้ถ้าไม่ใช่ผู้ที่ได้มีวิสาสนาได้รับการศึกษา ทั้งภายในและภายนอกประเทศ เมื่อมีวิสาสนาถึงเพียงนี้ ก็ย่อมต้องมีหน้าที่ความรับผิดชอบมากกว่าผู้อื่น การนำไม่ใช่เป็นสิทธิหรืออภิสิทธิ์ แต่เป็นหน้าที่⁴

จากนั้น ท่านยังได้จาระไนถึงสันติวิธีปฏิบัติไว้ถึง 11 ข้อ ทั้งในระยะยาวและปัจจุบัน แต่ก็ดังที่เราท่านทั้งหลายทราบกันดีอยู่แล้ว สันติวิธีในสังคม

³ป๋วย อึ้งภากรณ์ : "บันทึกประชาธรรมไทยโดยสันติวิธี" ใน ป๋วย อึ้งภากรณ์: ประสบการณ์และข้อคิดสำหรับคนหนุ่มสาว มูลนิธิโกมล คีมทอง พ.ศ. 2539 หน้า 80

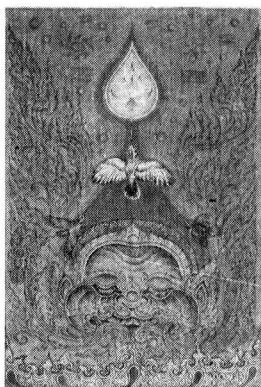
⁴แหล่งอ้างอิงกัน หน้า 81

ไทยมักต้องประสบกับชะตากรรมเช่นไร อย่างเช่นที่ตัวอาจารย์ป่วยๆ เอง รวมไปถึงคนอื่นๆ อีกมากมาย ต้องได้รับเป็นผลตอบแทน อะไรเกิดขึ้นกับสังคมไทยซึ่งได้ชื่อว่าเป็นเมืองแห่งพุทธศาสนา? คำอธิบายที่ขัดถ้อยขัดคำที่สุดดูจะมาจาก ดร.เกษียร เตชะพีระ แห่งคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่เคยตั้งข้อสังเกตเอาไว้ว่า "...สังคมไทยต่างหาก เป็นที่ๆ ไม่ปลอดภัย ไม่ปลอดภัยสำหรับอุดมคติและการเปลี่ยนแปลง"⁵ ผลก็คือ สังคมไทยต้องมาพรีพรีกไทยหา "คนดี คนเก่ง คนกล้า" เอาเมื่อตอนที่อาจารย์ป่วยๆ จากโลกนี้ไป เมื่อวันที่ 28 กรกฎาคม 2542 นี้เอง แต่ก็เพียงแค่นั้นสำหรับสังคมไทยในยุคซึ่งเหล่า "ผู้ที่ได้มีวาสนา ได้รับการศึกษา" เอาแต่ความอยู่รอดเฉพาะตนเป็นอุดมคติสูงสุด !!

อย่างไรก็ดี ความมุ่งหมายของการนำเสนอประเด็นเรื่อง "สิทธิมนุษยชน: เส้นทางสู่สันติประชาธรรม" ไม่ใช่เรื่องชีวิตความเป็นไปของอาจารย์ป่วยๆ โดยตรง หากแต่จะใช้เป็นบทเรียนจากหลักคิดและความคาดหวังของท่านเป็นฐานเริ่มต้น เพื่อมองออกไปข้างหน้า อันเป็นชีวิตเศรษฐกิจการเมืองภายใต้กระแสการเปลี่ยนแปลงใหม่ๆ ซึ่งทำให้สถานการณ์และขอบข่ายปัญหาสิทธิมนุษยชนค่อนข้างแตกต่างออกไปจากช่วงทศวรรษ 14 ตุลาคม 2516 - 6 ตุลาคม 2519 ในประสบการณ์อันเลวร้ายของตัวอาจารย์ป่วยๆ ในสถานการณ์เปลี่ยนแปลงจากเผด็จการทหารสู่ระบอบรัฐธรรมนูญประชาธิปไตย กลุ่มชนที่รวมเรียกกันว่า ชนชั้นกลางตองนับว่ามีบทบาทสำคัญยิ่งต่อพัฒนาการสิทธิมนุษยชน โดยนัยนี้จึงจะขอเริ่มเรื่องโดยจับประเด็นเกี่ยวกับชนชั้นกลางไทย โดยเฉพาะในฐานะเป็น "ผู้ที่ได้มีวาสนา ได้รับการศึกษา" และทั้งเป็น "ผู้ที่ได้สำนึกแล้วในสิทธิ

⁵ เกษียร เตชะพีระ มติชน 26 กรกฎาคม 2539 อ้างใน เสน่ห์ จามริก: "สังคมสันติภาพ" ใน ฐานคิด: สู่ทางเลือกใหม่ของสังคมไทย โครงการวิถิทรรศน์ พ.ศ. 2541 หน้า 59

เสรีภาพ" จนกระทั่งได้เสวยผลแห่งสิทธิเสรีภาพ สามารถก่อร่างสร้างฐานะ
ขึ้นเป็นใหญ่ในทุกวันนี้ ไม่ว่าจะเป็นในด้านธุรกิจ การเมือง ราชการหรือ
วิชาการ

ย้อนรอยอดีตชนชั้นกลางไทย

ชนชั้นกลางได้ชื่อว่าเป็นตัวจักรสำคัญของการปฏิวัติประชาธิปไตย และพัฒนาการสิทธิมนุษยชนในประวัติศาสตร์เศรษฐกิจการเมืองของสังคมโลกตะวันตก มาเมื่อ 45 ปีเศษที่แล้วนี้เอง ความสนใจได้แผ่ขยายมาถึงเรื่องของชนชั้นกลางในภูมิภาคนอกตะวันตก ทั้งในเอเชีย อาฟริกา และลาตินอเมริกา โดย "สถาบันนานาชาติเกี่ยวกับอารยธรรมที่แตกต่างกัน" (INCIDI เป็นคำย่อมาจากชื่อเต็มภาษาฝรั่งเศส Institut International des Civilizations Différentes) ซึ่งมีสำนักงานใหญ่ตั้งอยู่ที่กรุงบรัสเซลส์ ประเทศเบลเยียม ได้จัดให้มีการประชุมที่กรุงลอนดอน เพื่อศึกษาและอภิปรายกันในหัวข้อเรื่อง "วิวัฒนาการชนชั้นกลางในประเทศเขตร้อน" ในปี พ.ศ. 2498 เป็นช่วงเวลา 10 ปีเศษ หลังการสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สอง ภายใต้อิทธิพลและยุทธศาสตร์มหาอำนาจอุตสาหกรรมตะวันตกในอันที่จะสถาปนา "ระเบียบเศรษฐกิจระหว่างประเทศใหม่" หรือ "ระเบียบโลกใหม่" หลังจากบทเรียนความผิดพลาดและความล้มเหลวของระบบอาณานิคม ทั้งนี้โดยอาศัยการจัดตั้งสามสถาบันเศรษฐกิจการเงินระหว่างประเทศขึ้นมาเป็นเครื่องมือ คือ ธนาคารโลก กองทุนการเงินระหว่างประเทศ และความตกลงทั่วไปว่าด้วยการค้าและภาษีศุลกากร หรือ

องค์การค่าโลกในปัจจุบัน ซึ่งมาเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายขึ้นในหมู่ประชาชนคนไทยในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจการเงินสองสามปีมานี้ หนึ่ง ในปีของการประชุมระหว่างประเทศเรื่องชนชั้นกลางดังกล่าว ก็ยังเป็นช่วงเวลาเดียวกันกับที่ทางธนาคารโลก ได้ส่งคณะผู้แทนมาทำการศึกษาสำรวจเศรษฐกิจไทยและให้คำแนะนำนโยบายการพัฒนาต่อรัฐบาลไทยในช่วงปลายสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม แล้วก็มาเป็นที่ตกลงรับวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจกันหลังรัฐประหารตุลาคม 2501 สถาปนา "ระบอบปฏิวัติสฤษดิ์-ถนอม-ประภาส" ตั้งแต่นั้น เศรษฐกิจการเมืองไทยก็ตกอยู่ภายใต้กระแสพัฒนาอำนาจนิยมตลอดมาจนถึงทุกวันนี้

จะอย่างไรก็ตาม อย่างน้อยจากทัศนะของวงวิชาการในประเทศ "ด้อยพัฒนา" หลังได้รับเอกราชใหม่ๆ โดยอนุมานเอาน้ำเสียงของที่ประชุมระหว่างประเทศดังกล่าว ชนชั้นกลางดูจะให้ความหวังอย่างสูงส่งที่จะเป็นกระแสนี้ออกมาของการพัฒนาที่สมดุลและก้าวหน้าในทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ทำนองเดียวกันกับชนชั้นกลางในประวัติศาสตร์โลกตะวันตก ของไทยเราก็ไม่ได้มีน้อยหน้า เมื่อจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ประกาศในปีก่อนหน้าเริ่มแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับแรก ถึงความปรารถนาแรงกล้าที่จะ "สร้างชนชั้นกลางให้มีจำนวนมากกว่าชนชั้นอื่น...เพราะข้าพเจ้าเชื่อมั่นว่า เราสามารถสร้างชนชั้นกลางขึ้นมาได้มากเพียงใด ก็เป็นการสร้างสังคมใหม่สำหรับประเทศและเป็นสังคมที่ผาสุกมากเพียงนั้น" จุดเน้นในเรื่องปริมาณจำนวนชนชั้นกลางดูจะกระเด็ดไปสอดคล้องกับสิ่งที่อริสโตเติล ปราชญ์ชาวกรีกว่าเอาไว้เมื่อเกือบสองศตวรรษครึ่งมาแล้ว⁶ นัยว่าจะได้ภาษาสำนวนจากขุนซื้อหัวใสผู้มี

⁶ ความเคลื่อนไหวทางความคิด เรื่องชนชั้นกลางที่บรรยายมา ณ ที่นี้ได้เคยบันทึกไว้เมื่อ 36 ปีก่อน ใน เสน่ห์ จามริก: "ปัญหาของไทย" บทผนวกเรื่องแปลแนวทางพัฒนาเศรษฐกิจ (จาก J. K. Galbraith, *Economic Development in Perspective*) พ.ศ. 2507 หน้า 138-168

บทบาทแข่งขันทางความคิดในชีวิตการเมืองไทยมายาวนานตั้งแต่สมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ยุคต้นๆ ที่เดียว

ผลสืบเนื่องจากหลักนโยบาย และยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจตามคำแนะนำของธนาคารโลก กล่าวคือ ส่งเสริมการประกอบการและการลงทุนของภาคเอกชน พร้อมทั้งจำกัดบทบาทของภาครัฐ เหล่านี้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างภายในสังคมการเมืองไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเติบโตใหญ่ขยายตัวของกลุ่มชนชั้นใหม่ๆ หลากหลายขึ้นตามลำดับ ซึ่งอาจเรียกรวมๆ ได้ว่า กลุ่มทุนและชนชั้นกลาง กลุ่มธุรกิจการเงินและอุตสาหกรรมเช่นนี้ แม้จะก่อร่างสร้างตัวและเติบโตใหญ่ขึ้นมาภายใต้ระบอบอุปถัมภ์ของรัฐบาลเผด็จการทหารก็จริงอยู่ แต่เมื่อระบอบนั้นๆ เองถึงคราวต้องเสื่อมถอยตกต่ำถึงขีดสุด ทั้งในฐานะความชอบธรรม และประสิทธิภาพ ประสิทธิผลของการครองอำนาจ กลุ่มผลประโยชน์เหล่านี้ก็พร้อมที่จะหันหลังให้กับกลุ่มอำนาจผู้เคยให้การอุปถัมภ์กันมา ดังที่เกิดขึ้นในห้วงเหตุการณ์ "มหาวิปโยค" 14 ตุลาคม 2516 ในทางกลับกันในช่วงเวลาเพียง 3 ปีต่อมา ก็อาแชนรับกระแสปลุกกระดมตามคำรับ "ชาวพิฆาตซ้าย" ของหัวหน้าพรรคชาติไทยในช่วงนั้น ซึ่งจบลงด้วยรัฐประหาร 6 ตุลาคม 2519 ปลุกเผด็จการทหารให้คืนชีพมาอีกคำรบหนึ่ง⁷ การปฏิวัติ

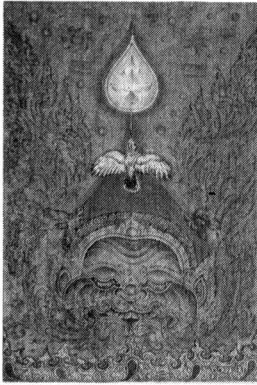
⁷ เกี่ยวกับวิกฤตการเปลี่ยนแปลงและทัศนะท่าทีของกลุ่มทุนและชนชั้นกลางสนองตอบต่อสถานการณ์ อันนำไปสู่การล่มสลายของระบอบเผด็จการถนอม-ประภาส 14 ตุลาคม 2516 และต่อกระแสปฏิริยา "ชาวพิฆาตซ้าย" ก่อรัฐประหาร 6 ตุลาคม 2519 โปรดดู เบนดิก แอนเดอร์สัน: "บ้านเมืองของเราลงแดง: แกมมูทางสังคมและวัฒนธรรมของรัฐประหาร 6 ตุลาคม" (แปลจาก Benedict Anderson, "Withdrawal Symptoms: Social and Cultural Aspects of the October 6 Coup", 1977 โดย เกษียร เตชะพีระกับคณะ) ใน จาก 14 ถึง 6 ตุลา โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ พิมพ์ครั้งที่ 2, 6 ตุลาคม 2542 หน้า 100-123

รัฐประหาร ๑๔ ตุลาคม และ ๑๕ ตุลาคม นี้ กลุ่มทุนและชนชั้นกลางไม่ได้
อยู่ในฐานะจะลงมือกระทำการโดยตรง คงมีบทบาทแต่เพียงเป็นแรงหนุน
เท่านั้น และแล้วในช่วง ๒๐ ปีจากนั้นกระแสพลังชนชั้นกลางก็ได้เติบโตใหญ่
ขยายตัวกว้างขวางออกไปโดยลำดับ รวมทั้งกลุ่มเคลื่อนไหว ๑๔ ตุลา. เอง
ผ่านกระบวนการพัฒนาการทางการเมืองยุคเศรษฐกิจ "โชติช่วงชัชวาล" และ
"ประชาธิปไตยครึ่งใบ" ของรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ และยุคการ
เมืองเงินตรา "เปลี่ยนสนามรบให้เป็นสนามการค้า" และ "ประชาธิปไตย
เต็มใบ" ของรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ จนถึงเหตุการณ์รัฐประหาร
หลังยุค ในนามของ "คณะผู้รักษาความสงบเรียบร้อยและความมั่นคงแห่ง
ชาติ" (รสช.) ในเดือนพฤษภาคม ๒๕๓๕ กระแสพลังชนชั้นกลางถึงได้ออก
มากระทำการต่อต้าน "พฤษภาทมิฬ" โดยตรงอย่างท่วมท้น ชัดความ
สามารถเป็นพลังปลุกจิตสำนึกทางการเมืองระดับยังเผด็จการและความ
รุนแรง นับเป็นสัญญาณบ่งบอกถึงสถานะความเติบโตใหญ่ของชนชั้น
กลางอย่างชัดเจน ไม่เพียงแต่ในด้านปริมาณจำนวนและความหลากหลาย
เท่านั้น หากยังบ่งชี้ไปถึงวุฒิภาวะการพัฒนาทางจิตสำนึกร่วมกันในอัน
ที่จะยืนหยัดในความเป็นอิสระเสรีของตน ซึ่งถ่ายทอดจากกระแสเศรษฐกิจ
มาสู่กระแสการเมือง กระแสพลังชนชั้นกลางยิ่งเพิ่มขึ้นเป็นทวีคูณ เมื่อ
เศรษฐกิจสังคมไทยพัฒนาเข้าสู่ยุคเทคโนโลยีข่าวสารข้อมูลอย่างรวดเร็ว
ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา

ถึงตรงนี้ จากที่ย่อนรอยอดีตชนชั้นกลางไทยช่วง ๔ ทศวรรษที่
ผ่านมาอย่างย่นย่อดังกล่าว ก็มีคำถามตามมาว่าเราจะประเมินสถานะ
บทบาทชนชั้นกลางกันอย่างไร โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากแง่มุมของพัฒนาการ

Saneh Chamarik , "Question of Stability and Security in Thailand" ใน
M. Rajaretnam and Lim So Jean, ed., *Trends in Thailand*, Singapore University
Press, 1973, หน้า 87-96 และ เสน่ห์ จามริก "การเมืองไทยกับปฎิวัติตุลาคม"
วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ 3 เล่มที่ 3 พฤษภาคม ๒๕๑๗ หน้า 168-180

สิทธิมนุษยชน และในฐานะที่ชนชั้นกลางได้ชื่อว่าเป็นผู้ขับเคลื่อนแห่งอุดมการณ์สิทธิเสรีภาพ ประชาธิปไตย และความก้าวหน้า ณ บัดนี้ โครงสร้างสังคมการเมืองไทยกำลังพลิกผันปรับเปลี่ยนอย่างรวดเร็ว พลั้งอำนาจวาสนาของผู้เป็นใหญ่ในวงราชการต้องเสื่อมถอยลงไปโดยลำดับ เหล่าชนชั้นกลางภาคเอกชนต่างสอดแทรกอยู่ทั่วทุกชุมชนของตำแหน่งอำนาจ อิทธิพลต่างๆ ในสังคมไทย ไม่ว่าจะเป็นด้านการเมือง ธุรกิจ เศรษฐกิจ การเงิน การธนาคาร อุตสาหกรรม สื่อสารมวลชนทุกแขนงวิชาชีพวิชาการ รวมทั้งเหล่าเทคโนโลยี หรือ "มืออาชีพ" โดยเฉพาะทางเศรษฐกิจการเงิน ซึ่งเป็นที่เรียกร่องแสวงหาเพื่อเสริมบารมีของบรรดากลุ่มอำนาจนักเลือกตั้งทั้งหลายในยุคโลกาภิวัตน์ บรรดาตัวละครสำคัญๆ ทั้งฝ่ายเทพและฝ่ายมารในเหตุการณ์มหาวิปโยคทั้ง 14 ตุลา 6 ตุลา และพฤษภาทมิฬ ต่างดำรงคงอยู่กันพร้อมหน้าในเวทีการเมืองที่ซุกคืบ "ไม่มีมิตรหรือศัตรูที่ถาวร" ซึ่งก็ฟังดูดี เท่ากับเป็นการรวมขอมรวมพลังกันภายในชาติ ถึงตอนนี้ กลุ่มทุนและชนชั้นกลางไทยนับว่าได้ผ่านพ้นวงจรอุบาทว์ของการปฏิวัติรัฐประหารและความรุนแรง ซึ่งครอบงำชีวิตสังคมการเมืองไทย มาตลอดหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 และเพราะฉะนั้น จึงสามารถบรรลุถึงซึ่งสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคลและทางการเมือง รวมทั้งเปิดทางสะดวกให้ชนสู่สิทธิอำนาจการเมืองได้อย่างเต็มภาคภูมิ ดังที่เห็นๆ กันอยู่ตลอดช่วง 6-7 ปีที่ผ่านมา ประเด็น อยู่ที่ว่า สิทธิเสรีภาพเช่นว่านี้จะถูกใช้ไปในทิศทางใด กล่าวคือ จะเป็นไปในแนวทางของพัฒนาการสิทธิเสรีภาพ ประชาธิปไตย และความเป็นธรรม ดังปณิธาน 14 ตุลา หรือว่าจะคงย่ำจำเจอยู่ในวงกรอบของอำนาจนิยม อันเป็นกระแสหลักของเศรษฐกิจการเมืองไทยยุคพัฒนา

เศรษฐกิจเสรี: จากอำนาจนิยม สู่กระแสอำนาจเปิดเสรี

ประเด็นปัญหาเรื่องกระบวนการพัฒนาการสิทธิมนุษยชน ประชาธิปไตย และความเป็นธรรม หรือที่รวมเรียกว่า "สันติประชาธรรม" ที่ว่านี้ ถ้าเราพิจารณาหย้อนไปในประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ให้ดี และด้วยใจที่เป็นธรรมแล้ว ก็จะได้เห็นได้ไม่ยากนักว่าบรรดาปัญหายุ่ยากและรุนแรงทั้งหลาย ล้วนแล้วแต่มีสมุฏฐานมาจากความเหลาเบาปัญญาของชนชั้นปกครองแทบทั้งนั้น เป็นเหตุให้การเปลี่ยนแปลงอันเป็นธรรมดาโลก ไม่อาจเป็นไปอย่างราบรื่นและสันติได้ ในโลกสมัยใหม่การปฏิวัติใหญ่ๆ ที่ยังความสูญเสียใหญ่หลวงแก่มนุษยชาติ อย่างที่เราเรียนรู้กันจากประวัติศาสตร์ ก็เป็นภาพสะท้อนชัดเจนในสังขธรรมความเป็นจริงของโลกมนุษย์ ในข้อนี้ ดังเช่นปฏิวัติฝรั่งเศส ปฏิวัติอเมริกา ปฏิวัติบอลเชวิคในรัสเซีย และปฏิวัติคอมมิวนิสต์ของจีน ในทางตรงกันข้าม อย่างในกรณีของอังกฤษ หลังจาก "ปฏิวัติอันเรืองนาม" (Glorious Revolution) ในปี ค.ศ. 1688 สถาปนาข้อบัญญัติว่าด้วยสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคลขึ้นแล้ว สังคมอังกฤษก็สามารถดำเนินวิถีชีวิตอย่างสันติ ทำการปฏิรูปขยายสิทธิเสียงทางการเมืองให้กว้างขวางออกไปโดยลำดับ แล้วก็ด้วยพื้นฐานของสิทธิเสรีภาพเช่นว่านี้เอง นอกเหนือไปจากเงื่อนไขปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคมอื่นๆ ที่สังคม

อังกฤษสามารถพัฒนารุดหน้าเหนือสังคมชาติอื่นๆ ในยุโรปสมัยนั้น⁸ ทั้งหมดนี้ ชนชั้นกลางนับเป็นพลวัตขับเคลื่อนสำคัญยิ่ง เป็นพลังจุดประกายให้เกิดสำนึกตื่นตัวในเรื่องศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์และสิทธิเสรีภาพ แผ่ขยายออกไปทั่วทั้งโลกในทุกวันนี้

อย่างไรก็ตาม จากแง่พัฒนาการก้าวหน้าของสิทธิมนุษยชนและประชาธิปไตยเอง ปรากฏการณ์ในประวัติศาสตร์ชนชั้นกลางดังกล่าว ก่อให้เกิดข้อจำกัดอย่างน้อย 2 ประการ ซึ่งมีส่วนเสริมซึ่งกันและกัน คือ ประการแรก ข้อจำกัดในหลักคิดที่กำหนดความหมายและขอบข่ายเรื่องสิทธิมนุษยชนไว้เฉพาะภายในกรอบความสัมพันธ์ และปฏิสัมพันธ์ส่วนที่เรียกว่า "สิทธิราษฎรและการเมือง" (civil and political liberties) อันเป็นอาวุธทางอุดมการณ์และแรงบันดาลใจให้ชนชั้นกลางสามารถต่อสู้และเติบโตใหญ่ขยายพลังอำนาจอิทธิพลขึ้นสู่สถานะชนชั้นปกครอง ดังที่เราเห็นประจักษ์กันอยู่โดยทั่วไป รวมทั้งในสังคมไทยเราเอง ข้อจำกัดที่ว่านี้ เป็นชนวนของความลึกลับขัดแย้งตลอดมา และดูจะทวีความรุนแรงยิ่งๆ ขึ้นในยุคโลกาภิวัตน์ปัจจุบัน ดังที่จะกล่าวถึงในตอนต่อไป

ข้อจำกัดประการที่สอง เป็นเรื่องของภายในธรรมชาติชนชั้นกลางเองในฐานะปัจเจกชน ดังที่ศาสตราจารย์เฮนรี เกรย์สัน ได้เคยตั้ง เป็นข้อสังเกตเชิงทฤษฎีไว้นานมาแล้วว่า ชนชั้นกลางไม่ได้มีความหมายเพียงแต่เป็นกลุ่มชนผู้อยู่ในอาชีพและบทบาทหน้าที่หลากหลายในชีวิตสังคมสมัยใหม่ ทั้งที่เป็นเจ้าของกิจการและอำนวยการทางวิชาชีพ อย่างที่นิยามกันโดยทั่วไปในแวดวงสังคมศาสตร์เท่านั้น หากยังเป็นเรื่องของทัศนคติของชนชั้นกลางเองที่มีต่อสังคมด้วย จริงอยู่โดยพื้นฐานและพื้นเพทางสังคมแล้ว ชนชั้นกลางเป็นผู้มีใจอิสระ รักการริเริ่มชวนขยายแสงความเปลี่ยนแปลง

⁸David Landes, *The Wealth and Poverty of Nations*, Abacus, 1998, หน้า 213-223

แปลงก้าวหน้าด้วยกำลังปัญญาความสามารถของตนเอง แต่ถึงกระนั้นก็ตาม เมื่อถึงจุดหนึ่งในการได้แต่สถานะทางเศรษฐกิจสังคม ชนชั้นกลางนั้นๆ เองก็อาจกลับกลายไปมั่งมันอยู่กับเรื่องของอภิสิทธิ์สถานภาพของตนเอง และข้อจำกัดหวงห้ามต่อการพัฒนาเปลี่ยนแปลงก้าวหน้าของสังคมโดยรวม⁹

ข้อจำกัดสองประการดังกล่าวนี้ ได้บังเกิดขึ้นแล้วกับชนชั้นกลางสังคมโลกตะวันตก และยังเป็นเครื่องอธิบายได้ในทำนองเดียวกันสำหรับพฤติกรรมของชนชั้นกลางไทย ข้อแตกต่างสำคัญอยู่ตรงที่ว่า จุดเริ่มต้นของชนชั้นกลางไทย ไม่ใช่เป็นการก่อร่างสร้างฐานะทางเศรษฐกิจสังคมโดยลำแข้งของตนเองอย่างอิสระและต่อสู้กับชนชั้นอภิสิทธิ์โดยตรง หากอาศัยแอบอิงอยู่ภายใต้อุปถัมภ์ภักุ์ของชนชั้นปกครองมาโดยตลอดตามวิถีพัฒนาการของกลุ่มทุน โดยเฉพาะในสังคมไทยยุคพัฒนา ซึ่งเป็นจุดสนใจโดยตรงในที่นี้ แน่นนอน ไม่ว่าในกลุ่มชนใด ยุคใด สมัยใด ย่อมจะต้องมีกรณียกเว้นที่สวนกระแสอยู่เสมอ ในหมู่ชนชั้นกลางก็เช่นเดียวกัน โดยเฉพาะในแวดวงวิชาชีพอิสระซึ่งมีอยู่มากมายหลากหลายในชีวิตสังคมสมัยใหม่ แต่ว่าโดยรวมแล้วชนชั้นปกครอง ชนชั้นนายทุน และชนชั้นกลาง ทั้งสามร่วมอยู่ในกระบวนการความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์และต่างตอบแทนซึ่งกันและกัน โดยนัยนี้ ชนชั้นกลางไทยจึงก่อตัวขึ้นและพัฒนาเติบโตควบคู่มากับระบบอภิสิทธิ์ ผลที่ตามมาก็คือ ทั้งกลุ่มทุนพร้อมด้วยชนชั้นกลางไทยต้องตกอยู่ในกระแสวัฒนธรรมของการพึ่งพา และทั้งที่ฉลาดปราดเปรื่องในเชิงการศึกษาเล่าเรียนฝึกฝนทางวิชาการและประกอบกิจการงาน ทว่าอ่อนด้อยในจิตสำนึกจนเกินกว่าที่จะเกิดวิสัยทัศน์เล็งเห็นสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนและเป็นไทแก่ตนเองและสังคมส่วนรวมได้อย่างแท้จริง

⁹Henry Grayson, *The Crisis of The Middle Class*, New York, Rinehart & Company, Inc., 1956, หน้า Preface IX

ด้วยระบบอภิสิทธิ์ และวัฒนธรรมการพึ่งพาที่วุ่นวายที่กลุ่มทุน และชนชั้นกลางไทยต้องถูกชักนำให้เข้าสู่กระแสการพัฒนามาจนนิยมภายใต้ "ระบอบปฏิวัติ" ของจอมเผด็จการสฤษดิ์-ถนอม-ประภาส ทั้งนี้ โดยอาศัยการช่วยเหลืออุปถัมภ์ของมหาอำนาจสหรัฐอเมริกา ทั้งในด้านเศรษฐกิจและการทหาร เป็นการแลกเปลี่ยนกับการใช้ประเทศไทยเป็นฐานที่มั่นด้านหน้าต่อต้านการขยายอิทธิพลคอมมิวนิสต์ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งการกำราบปราบปรามกลุ่มอำนาจการเมืองและทหารฝ่ายตรงกันข้าม นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจก็คงเป็นไปตามสูตรสถาปนา "ระเบียบเศรษฐกิจระหว่างประเทศใหม่" หรือ "ระเบียบโลกใหม่" ของกลุ่ม มหาอำนาจอุตสาหกรรมตะวันตก หลังสงครามโลกครั้งที่สองนั่นเอง กล่าวคือ พ่วงเศรษฐกิจไทยและชาติต่างๆ ให้เข้าอยู่ในระเบียบเศรษฐกิจโลก ภายใต้การควบคุมครอบงำของมหาอำนาจอุตสาหกรรมตะวันตก โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกา โดยยุทธศาสตร์การเร่งรัดพัฒนาอุตสาหกรรม เปิดแหล่งตลาดและทรัพยากรธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์ในภูมิภาคเขตร้อนอย่างเช่นของไทยเรา ข้อนี้น่าจะเป็นที่รู้เห็นและตระหนักกันดีอยู่โดยทั่วไปแล้วจนถึงขณะนี้ รวมทั้งผลกระทบทางสังคมวัฒนธรรม โดยเฉพาะต่อภาคเกษตรชนบท ซึ่งถูกบีบบังคับให้ต้องเข้าสู่ระบบเกษตรแผนใหม่เพื่อการส่งออกนำรายได้เงินตราต่างประเทศมาใช้จนเจือพัฒนาภาคเมืองและธุรกิจอุตสาหกรรม ในขณะที่ภาคเกษตรชนบทเองไม่ได้มีโอกาสใช้รายได้จากผลิตผลของตนเองเพื่อพัฒนาเพิ่มผลิตภาพเลย คงได้แต่อาศัยการบุกเบิกขยายที่ทำกินเข้าไปในพื้นที่ป่าเขตร้อนอันทรงคุณค่าสำคัญยิ่งในด้านทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพ ภาคเกษตรชนบทจึงต้องตกอยู่ในสภาวะความยากจน ช่วยตัวเองไม่ได้ ผู้คนต้องทิ้งบ้านช่องไร่นาหางานทำเพื่อความอยู่รอดในเมืองแหล่งพัฒนาธุรกิจอุตสาหกรรม ชีวิตครอบครัวและชุมชนต้องล่มสลาย ทรัพยากรธรรมชาติทั้งดินและป่าอันเป็นฐานต้นทุนชีวิตของมวลเกษตรกรและของชาติโดยรวม ต้องเสื่อมโทรมลงไป

อย่างไม้อาจกลับฟื้นคืนมาได้ ทั้งหมดเหล่านี้ ได้มีการพูดการเขียนย้ำกัน
มามากและเป็นที่ประจักษ์ชัดแจ้งแก่สายตาคนดูอยู่แล้ว ไม่จำเป็นต้อง
ขยายความอะไรกันอีก

อย่างไรก็ดี ข้อที่จำเป็นต้องเน้นถึงโดยเฉพาะในที่นี้ก็คือ นัยความ
หมายความสำคัญของนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนา รวมถึงผล
กระทบดังกล่าวต่อเรื่องของสิทธิมนุษยชน ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ หรือ
อีกนัยหนึ่ง การแผ่อำนาจของมหาอำนาจอุตสาหกรรมตะวันตก ตรงนี้
เป็นจุดก่อความลักลั่นขัดแย้งในหลักคิด ความหมายและขอบข่ายของสิทธิ
มนุษยชนในเวทีเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศ อันส่งผลกระทบมาถึง
ปัญหาภายในของเศรษฐกิจสังคมไทย ซึ่งชนชั้นนำยินยอมส่งมอบให้เข้า
อยู่ภายใต้่ออำนาจภายนอกโดยดุษณี เพียงเพื่อการดำรงสถานะอำนาจ
ของตน และที่กำลังจะเป็นแบบแผนประเพณีปฏิบัติทำนองเดียวกันของชน
ชั้นนำภายใต้ "ประชาธิปไตยเต็มใบ" ขณะนี้ รวมตลอดถึงภายใต้ระบอบ
รัฐธรรมนูญยุค "ปฏิรูปการเมือง" ในปัจจุบัน ประเด็นข้อนี้ ก็จะได้นำมา
พิเคราะห์เช่นกัน สำหรับในขั้นนี้ เห็นสมควรจะทำความเข้าใจกันก่อนถึง
หลักคิดและจุดยืนของมหาอำนาจอุตสาหกรรมตะวันตกในเรื่องของสิทธิ
เสรีภาพว่ามีความชอบธรรมหรือไม่ เพียงใด เผอิญโชคที่ได้เคยอ่านบท
ความวิพากษ์เรื่อง "Immiseration & Human Rights" โดยศาสตราจารย์
เอ็ดเวิร์ด เอส. เฮอร์แมน แห่ง Wharton School มหาวิทยาลัยเพนซิล-
วาเนีย สหรัฐอเมริกา เป็นบทความความสั้นๆ แต่ได้ความกระชับรัดชัดเจน
จึงขอนำมาถ่ายทอดต่อในที่นี้

(ถามว่า) กระบวนการเติบโต(ทางเศรษฐกิจ) ซึ่งคนจำนวนมาก
ต้องยากจนข้นแค้นลงไป ในขณะที่ชนชั้นนำจำนวนน้อยมั่งคั่ง
ร่ำรวยขึ้นนั้น จะถือว่าเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างร้าย
แรงหรือไม่ ? ตามทฤษฎีเสรีนิยม และตามคำจำกัดความที่

ใช้กันในบรรดาองค์การหลักๆ ด้านสิทธิมนุษยชน
(คำตอบคือ) ไม่ใช่เช่นนั้น สิทธิมนุษยชนหมายความว่าเฉพาะ
ถึงสิทธิส่วนบุคคลและการเมือง....สิทธิมนุษยชนไม่ได้รวมไปถึง
สิทธิทางเศรษฐกิจในเรื่องการยังชีพ การศึกษา บริการสุขภาพ
ที่อยู่อาศัยและการจ้างงาน ดังนั้น ถ้าหากความยากจนขั้นแค้น
เกิดขึ้นมาจากการทำงานโดยปกติของระบบตลาดซึ่งตั้งอยู่บน
ฐานอำนาจของบริษัทและธนาคารเอกชน และด้วยความช่วยเหลือ
ของไอ.เอ็ม.เอฟ ธนาคารโลก รัฐบาลสหรัฐ และระบอบ
ประชาธิปไตยแต่ในนาม อย่างเช่นเม็กซิโก หรือชิลี แล้วใคร ก็ไม่
ใช้เรื่องเกี่ยวของอะไรกับการละเมิดสิทธิมนุษยชน¹⁰

ด้วยเหตุนี้เอง สหรัฐอเมริกาจึงไม่ยอมให้สัตยาบันรับรองกติกาสัญญาว่า
ด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม กับทั้งยังตีความหมายของ
สิทธิมนุษยชนไปในแนวทางสอดคล้องกับความต้องการของระบบบริษัท
เอกชน ซึ่งยึดถือหลักการ "เสรีภาพทางเศรษฐกิจ" ในอันที่จะแผ่ขยาย
อาณาจักรของตน ในทางตรงกันข้าม กลับถือเอาว่าสิทธิทางเศรษฐกิจ
สังคมนั้นเท่ากับเป็นการแทรกแซงต่อสิทธิของเหล่านักลงทุนทั้งหลาย
รวมทั้งที่ ไอ.เอ็ม.เอฟ กับธนาคารโลกกำหนดเงื่อนไขเงินกู้ให้มีการตัดลด
งบประมาณรายจ่ายด้านสวัสดิการสังคม อย่างเช่นในเรื่องโภชนาการ
บริการสุขภาพ หรือการศึกษา ก็ถือเสียว่าไม่เกี่ยวของอะไรกับสิทธิ
มนุษยชน¹¹ หรือแม้แต่ในหมู่องค์กรสิทธิมนุษยชนด้วยกันเองก็พึงเป็นที่
เข้าใจด้วยว่า

¹⁰Edward S. Herman, "Immiseration & Human Rights", ใน *Third World Resurgence*, No.58, Jan. 1995, หน้า 41

¹¹แหล่งอ้างอิงเดียวกัน

ทางการสิทธิมนุษยชนตะวันตก อย่างเช่น Amnesty International Americas Watch , Helsinki Watch และอื่นๆ ล้วนเป็นพลังที่ทำการต่อสู้ที่สำคัญๆ มามากมายหลายเรื่อง และบ่อยครั้งที่ต้องเผชิญกับการโจมตีให้ร้ายจากวงการธุรกิจ และการเมืองตะวันตก ถึงกระนั้น องค์กรสิทธิเหล่านี้ก็ยังคงถูกจำกัดจำเขี่ยอยู่ด้วยคำนิยามเสรีนิยมเรื่องสิทธิมนุษยชน ซึ่งเป็นคำนิยามที่ไม่เพียงแต่จำกัดตัวจนเกินไปเท่านั้น หากยังทำให้ (สิทธิมนุษยชน) กลายเป็นเรื่องที่มีความหมายน้อยลงไป และบางครั้งก็ชวนให้เบี่ยงเบน และหลงผิดในระเบียบโลกใหม่ ซึ่งถือเอาว่าความยากจน ชนชั้นของชนส่วนใหญ่ และการปฏิเสธความจำเป็นพื้นฐานได้กลายเป็นส่วนประกอบหนึ่งของกระบวนการเติบโต (ทางเศรษฐกิจ)¹²

อนุประโยคตอนท้าย ฟังดูก็ตรงกันกับที่เราท่านทั้งหลายจะได้ยิน ได้ฟังอยู่บ่อยๆ จากบรรดานักเศรษฐศาสตร์ไทยทั้งหลายถึงคำว่า “Trade-off” ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ในกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจ และซึ่งเท่ากับว่าเศรษฐกิจเศรษฐศาสตร์การพัฒนาเป็นหลักวิชาการว่าด้วยความจำเป็นปฏิบัติต่อมวลชนส่วนใหญ่! และก็ไม่ต้องสงสัยเลยว่า หลักวิชาการที่ว่านี้ ก็คือ สิ่งที่เราเรียนท่องบ่นกันมาจากสำนักเสรีนิยมตะวันตกนั่นเอง แล้วก็คงไม่ได้จำกัดเฉพาะแต่ในแวดวงเศรษฐศาสตร์เท่านั้น ทั้งหลายทั้งปวงเหล่านี้ เป็นปมปัญหาไม่เฉพาะสำหรับส่วนตัวของนักวิชาการ หากแต่เป็นปัญหาวิกฤตของสภาวะการศึกษาของไทยเราโดยรวม ซึ่งอบรมบ่มเพาะให้บรรดา “ผู้ที่ได้มีวาสนาได้รับการศึกษา” ในความคาดหวังของอาจารย์ป่วยๆ กลับต้องขาดสามัญสำนึกที่จะไตร่ตรองใคร่ครวญ ดังที่

¹²แหล่งอ้างอิงเดียวกัน หน้า 43

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ได้ทรงเตือนสติเอาไว้ ตอนต้นๆ ที่ตะวันตกเริ่มแผ่อำนาจเข้ามาว่า "...การงานสิ่งใดของเขา (ฝรั่ง) ที่คิด ควรจะเรียนรู้เอาไว้ ก็ให้เอาอย่างเขา แต่อย่าให้นับถือเลื่อมใสไปทีเดียว..." หรือดังที่เจ้าพระยาธรรมาศกดิ์มนตรี ได้ชี้ให้เห็นในเรื่องของการศึกษาถึง "...ฝ่ายโทษต่าง ๆ ที่มากับอารยธรรมของชาวตะวันตก...คุณหมันต์ โทษอนันต์..."¹³

การพิเคราะห์ไปถึงเรื่องของหลักวิชาการ นักวิชาการ และการศึกษา ในที่นี้ ไม่ใช่เป็นเจตนาที่จะออกนอกเรื่องเลย หากหมายถึงจะชี้ให้เห็นว่าเรื่องของสิทธิมนุษยชนนั้นเป็นเรื่องลึกซึ้งสลับซับซ้อน และโดยรากฐานแล้วเกี่ยวข้องกับสัมพันธอยู่กับการเรียนรู้ของมนุษย์ การศึกษาและวิชาการจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญยิ่งยวดในฐานะเป็นสื่อถ่ายทอดอบรมบ่มเพาะความคิดความเชื่อของคน แล้วในทางปฏิบัติ การศึกษาและวิชาการ รวมถึงตัวนักวิชาการเอง ก็ถูกใช้เป็นเครื่องมือถ่ายทอดอบรมบ่มเพาะเช่นว่านี้ ในสภาวะการเรียนรู้ของบรรดาประเทศกำลังพัฒนารวมถึงไทยเราต่างตกอยู่ภายใต้กระแสครอบงำของตะวันตก โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกา จึงเป็นแนวโน้มอย่างสูงที่บรรดา "ผู้ที่ได้มีวาสนาได้รับการศึกษา" ทั้งหลายทั้งที่โดยตั้งใจและไม่ตั้งใจ จะพัฒนาไปเป็นกลุ่มชนประเภทที่ถูกตราหน้าอยู่ในขณะนี้ว่าเป็น "ปัญญาชนนายหน้า" (Comprador Intelligentsia) กล่าวคือกระทำบทบาทหน้าที่นำเสนอปลุกฝังในหมู่เพื่อนร่วมชาติของตนเองเกี่ยวกับหลักวิธีคิดแบบตะวันตกที่เอื้อต่อการค้าอาณานิคม ความเป็นมั่งคั่งจากสังคมของตนเองออกไปสู่สังคมโลกตะวันตกและในขณะเดียวกัน

¹³อ้างอิงใน เสน่ห์ จามริก: "เศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาที่ยั่งยืน" บทความนำเสนอในการสัมมนา "โครงการปราชญ์เพื่อแผ่นดิน" ครั้งที่ 1 เรื่อง "ปรัชญาการพัฒนา: ทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ" ณ สถาบันพัฒนาข้าราชการพลเรือนนนทบุรี 6-7 พฤศจิกายน 2541 หน้า 6

ก็พยายามทำลายความเชื่อถือในเรื่องของการแสวงแนวพัฒนาทางเลือกที่ต่างออกไปจากกระแสนานิคมสมัยใหม่¹⁴ พฤติกรรมพฤติการณ์ทำนองนี้จะเห็นกันดาษดื่น ทั้งในรั้วมหาวิทยาลัยและตามสื่อมวลชนต่างๆ เป็นการแผ่อิทธิพลทางความคิดความเชื่อออกไปอย่างกว้างขวางในหมู่สาธารณชน และในขณะเดียวกัน ก็เป็นการเปิดช่องทางสำหรับตนเองที่จะได้เข้าสถานะทางเศรษฐกิจ สังคม รวมทั้งกรุยทางขึ้นสู่สถานะอำนาจการเมืองในที่สุด

ย้อนกลับไปพิจารณาถึงสถานการณ์ความเป็นไปของกลุ่มทุนและชนชั้นกลางไทย จากที่ได้พัฒนาเติบโตใหญ่ภายใต้ระบบอุปถัมภ์และอำนาจนิยมทั้งในระดับโลกและภายในชาติ ผ่านสถานการณ์วิกฤต 14 ตุลาคม และ 6 ตุลา จนบรรลุถึงสำนึกความเป็นอัตลักษณ์และจุดยืนร่วมกันทางเศรษฐกิจการเมือง โดยอาศัยความสัมพันธ์เชื่อมโยงของสามสถาบันหลักภาคเอกชน อันได้แก่สมาคมหอการค้าไทย สมาคมธนาคารไทย และสภาอุตสาหกรรมไทย ซึ่งได้วางรากฐานมาตั้งแต่สมัย "ระบอบปฏิวัติ" ของกลุ่มอำนาจ สถิตย์-ถนอม-ประภาส และทั้งในประการสำคัญ ยังพร้อมด้วยกองหนุนอันเกรียงไกรของเหล่าเทคโนโลยีหรือ "มืออาชีพ" ทั้งในภาครัฐและภาคเอกชน จากจุดนี้ ขอให้เรามาติดตามดูความเคลื่อนไหวทางความคิดและนโยบายปฏิบัติ ซึ่งถึงตอนนี้ กลุ่มทุนและชนชั้นกลางเริ่มอยู่ในฐานะเป็นผู้นำ ไม่ใช่เป็นผู้คอยสนองรับจากภาครัฐดังเช่นแต่ก่อนเพื่อความชัดเจน อาจแบ่ง 3 ช่วงใหญ่ ๆ ดังนี้¹⁵

► ช่วงปี 2523-2531 "ประชาธิปไตยครึ่งใบ" กลุ่มทุนธุรกิจการเงินพร้อมด้วยกลุ่มนักบริหารจัดการ "มืออาชีพ" เข้ามามีบทบาทร่วมในรัฐบาล พล.อ. เปรม ติณสูลานนท์ ดริมทีมเศรษฐกิจ"

¹⁴ Renato Constantino, "Globalisation and the intellectual tradition", *Third World Resurgence*, No.76, Jan.1996 หน้า 34

¹⁵ จากที่บันทึกไว้ในแหล่งอ้างอิงเชิงอรรถหมายเลข 13 หน้า 8-9

นำโดยนายบุญชู โรจนเสถียร อดีตผู้จัดการใหญ่ธนาคารกรุงเทพฯ ในฐานะรองนายกรัฐมนตรี ผู้ได้สัญญา "ชาร์เตอร์ธุรกิจ" พร้อมด้วย ดร.อำนวย วีรรณ อดีตที่ปรึกษาเศรษฐกิจของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในฐานะรัฐมนตรีกระทรวงการคลัง ประกาศตั้งสัญญาประเทศไทยเป็น "บริษัทรวมไทย" (Thailand Inc.) ตามแบบฉบับที่นิยมใช้เรียกขานประเทศญี่ปุ่น พร้อมทั้งประกาศแผนรณรงค์นโยบายเปิดประตูต้อนรับการลงทุนและการลงทุน ของบริษัทข้ามชาติ โดยอาศัยแรงจูงใจเรื่องแรงงานราคาถูกและความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ

» ช่วงปี 2531-2534 รัฐบาล "ประชาธิปไตยเต็มใบ" ของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ประกาศนโยบายเปลี่ยนสนามรบให้เป็นสนามการค้า ส่งเสริมการกว้านซื้อที่ดินเชิงกำไรธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ โดยถือว่าเป็นเรื่องที่ดี ช่วยให้คนไทยรวมทั้งชาวนาชาวไร่ร่ำรวยเงินทองขึ้น และ

» ช่วงปี พ.ศ.2535-รัฐบาลชาติตาทักษิณประหาร ร.ส.ช. ของอานันท์ ปันยารชุน รัฐบาล "ประชาธิปไตยเต็มใบ" ชวนหลักภัย-บรรหาร ศิลปอาชา-พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ-ชวนหลักภัย ประกอบเป็นช่วงของการเปิดเสรีต่อเนื่องกัน จากการเปิดเสรีทางการค้าและการเงินวิเทศนกิจ ภายใต้รัฐบาล 2 ชุด แรงจูงเศรษฐกิจฟองสบู่แตกภายใต้รัฐบาลชุดต่อมา สถาบันการเงินล้มสลายประเทศชาติตกเป็นหนี้สินล้นพ้นตัว และต้องตกอยู่ภายใต้อำนาจกำกับควบคุมเงื่อนไขเงินกู้ตาม "โครงการปรับโครงสร้าง" ของ ไอ.เอ็ม. เอฟ

จากกระบวนการพัฒนาการในช่วง 20 ปีเศษดังกล่าวนี้ เห็นได้ชัดว่า กลุ่มทุนและชนชั้นกลางคงสืบทอดความเป็นอภิสิทธิ์ชน ความเป็นอำนาจนิยาม และวัฒนธรรมการพึ่งพา ดังเช่นที่เคยเป็นมาเมื่อครั้งอยู่ภายใต้อุปถัมภ์ของเผด็จการทหาร ความเป็นอภิสิทธิ์ก็เพราะยังคงสงวนรักษาแบบแผนนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาของสภาพัฒน์ฯ ซึ่งชูสถานะความเป็นชนชั้นและความเป็นใหญ่ของภาคเมืองและธุรกิจอุตสาหกรรมเหนือภาคเกษตรชนบท ความเป็นอำนาจนิยามก็เพราะยังคงยึดเป้าหมายเร่งรัดอัตราการเติบโตทาง "เศรษฐกิจ" ตามนัยของทฤษฎีเสรีนิยม อันแฝงไว้ด้วยอำนาจนิยามของตะวันตก โดยไม่สนใจใยดีอะไรกับสิทธิเศรษฐกิจ สังคมอันพึงมีพึงได้สำหรับชนส่วนใหญ่ สิทธิทางการเมืองที่ตราไว้เป็นดัวบทกฎหมาย จึงมีค่าแต่เพียงในนาม ไม่อาจบังเกิดผลจริงจังอะไร และประการสุดท้ายที่ต้องตกที่นั่นเป็นทุนนิยมแบบพึ่งพา ก็เพราะเคยชินอยู่กับระบบอุปถัมภ์อุมชู ครั้นมาถึงตอนนี้ ได้ช่องทางพึ่งเงินทุนจากภายนอก ดังที่ "ดริมทีมเศรษฐกิจ" ของรัฐบาล พล.อ.เปรมฯ ทำการรณรงค์ดังกล่าวมาข้างต้น ซึ่งก็ประจวบกับสถานะตลาดอุปสงค์ภายในของกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมเองกำลังถดถอยตั้งแต่กลางทศวรรษ พ.ศ. 2510 ในขณะเดียวกันกับที่ปริมาณเงินลงทุนขยายตัวเพิ่มขึ้น จึงจำเป็นต้องหาหนทางลงทุนใหม่ๆ ภายนอก เพื่อช่วงชิงส่วนแบ่งตลาดในเวทีแข่งขันการค้าโลก¹⁶

ภายใต้กระแสขยายการลงทุนของธุรกิจเอกชนออกสู่ตลาดโลก เช่นว่านี่เองที่บรรษัทข้ามชาติได้ก่อตัวเติบโตขึ้นในช่วงทศวรรษ พ.ศ. 2500 นั้น เป็นช่วงเวลาเดียวกันกับที่ประเทศไทยเริ่มแผนพัฒนาเศรษฐกิจส่งเสริม

¹⁶Henry Shutt, *The Trouble with Capitalism: An Inquiry into the Cause of Global Economic Failure*, London & New York, Zed Books, 1998 หน้า 35-37

การลงทุนเอกชน จากนั้น กลุ่มบริษัทข้ามชาติก็เติบโตใหญ่กล้าแข่งยิ่งๆ ขึ้นตามลำดับ โดยเฉพาะถึงช่วงทศวรรษ พ.ศ. 2520 มีการกระจุกรวมตัวกันทำการขยายการลงทุนและอำนาจบริหารจัดการออกไปทั่วโลก ประมาณว่า มีบริษัทข้ามชาติทั่วโลกรวม 40,000 บริษัท ควบคุมบริษัทเครือข่ายถึง 250,000 แห่ง ใหญ่โตมโหฬารของบริษัทข้ามชาติจะเห็นได้จากตัวอย่างกลุ่มบริษัทใหญ่ที่สุดประมาณ 200 บริษัท ควบคุมกว่าหนึ่งในสี่ของกิจกรรมทางเศรษฐกิจโดยวัดจากปริมาณขายของโลก การค้าโลกส่วนใหญ่ ระหว่างกว่าร้อยละ 30 ถึงกว่าร้อยละ 40 เป็นกิจกรรมการค้าภายในเครือข่ายบริษัทเดียวกัน การกระจุกพลังอำนาจด้วยการรวมตัวและควบกิจการ (mergers and acquisitions) นับวันจะเข้มข้นรุนแรงยิ่งๆ ขึ้นอย่างไม่อาจหยุดยั้งได้ ในประการสำคัญ บริษัทข้ามชาติเหล่านี้ ยังได้แรงหนุนจากบรรดารัฐบาลที่เดินแนวตลาดเสรี รวมทั้งจากสถาบันเศรษฐกิจการเงินระหว่างประเทศ อย่างเช่น ไอ. เอ็ม. เอฟ ธนาคารโลกและองค์การค้าโลก ทั้งหมดเหล่านี้ประกอบเป็นพลังผลักดันให้ระบบตลาดเสรีอันเป็นหัวใจของ "ระเบียบโลกใหม่" แผ่ขยายออกไปทั่วโลก โดยอาศัยสูตรนโยบาย 3 ประการ คือ ยกเลิกการควบคุมของรัฐ (Deregulation) ปลดปล่อยเสรีทางการค้าและการเงิน (Liberalization) และการแปรรูปรัฐวิสาหกิจให้เป็นของเอกชน (Privatization)¹⁷ ดังที่เราเริ่ม

¹⁷ แหล่งอ้างอิงเดียวกัน หน้า 119

Frederic Clairmont, "The Unstoppable Behemoths", *Third World Resurgence*, No.63, Nov.1995 หน้า 34-36

Sarah Anderson & John Caranagh, "The rise of global corporate power", *Third World Resurgence*, No.97, Sept.1998 หน้า 37-39

Hans-Peter Martin and Harald Schumann, *The Global Trap: Globalization and the assault on prosperity and democracy*, London and New York, Zed Books, 1997 หน้า 8

กันอยู่และกำลังส่งผลกระทบในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจการเงินของไทยขณะนี้ และเมื่อประมวลกันแล้วก็ประกอบเป็นเป้าหมายที่เข้าใจได้ไม่ยาก กล่าวคือ เพื่อถ่ายโอนอำนาจรัฐให้แก่ภาคธุรกิจเอกชน ซึ่งโดยแท้จริงก็หมายถึง กลุ่มทุนข้ามชาติหรือตัวแทนนายหน้าทั้งหลายนั่นเอง ทั้งนี้ ในนามของประสิทธิภาพและการแข่งขันเสรี

ด้วยพลังอำนาจใหญ่ยิ่งเช่นนี้ ประกอบกับความกระหึ้นกระหือรือของกลุ่มทุนและชนชั้นกลางชาติกำลังพัฒนาต่างๆ เรียกร้องต้องการเงินทุนจากภายนอก เหล่าบริษัทข้ามชาติจึงสามารถแผ่อิทธิพลของการนโยบายเศรษฐกิจ สังคม ที่เป็นการลดรอนสิทธิเสรีภาพและสวัสดิการของประชาชนส่วนใหญ่ อย่างเช่น ในเรื่องการศึกษา สาธารณสุข รวมทั้งสวัสดิการด้านต่างๆ ของกลุ่มผู้ใช้แรงงาน ประชาชนคนไทย เราก็เริ่มจะลิ้มรสของเศรษฐกิจตลาดเสรี ถึงขนาดถูกกดดันให้ออกกฎหมาย อย่างเช่น พ.ร.บ.ประกอบธุรกิจคนต่างด้าว ซึ่งเป็นชาวเกรียวกราวเกิดการต่อต้านรุนแรงเมื่อไม่นานมานี้¹⁸ เพราะเหตุจากจิตสำนึกและพฤติกรรมของบริษัทข้ามชาติที่มุ่งเอาแต่สอสดสายเสาะหาแหล่งลงทุนที่กำกပ်ไว้ด้วยเงื่อนไขผลประโยชน์เฉพาะตัว และยึดยึดคบทลงโทษบั่นทอนสิทธิเสรีภาพและชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนคนส่วนใหญ่ เช่นว่านี่เอง ที่กลุ่มบริษัทข้ามชาติต้องมาถูกขนานนามว่า "สัตว์ล่าเหยื่อ" (beasts of prey) หรือไม่ว่า "ค่ายกักกันบริษัท" (corporate gulag) ในแบบฉบับของค่ายกักกันโซเวียต ในทางตรงกันข้ามจากหลักสิทธิเสรีภาพและประชาธิปไตย ตามที่พึงเข้าใจกันโดยทั่วไป สำนึกและพฤติกรรมของกลุ่มบริษัทข้ามชาติกลับเป็นไปในแบบแผนที่ศาสตราจารย์เฟรเดอริก แคลร์มอนต์ บรรยายให้ภาพพจน์กลุ่มบริษัทข้ามชาติไว้อย่างตรงไปตรงมา :

¹⁸ แหล่งอ้างอิงเดียวกับเชิงอรรถหมายเลข 13 หน้า 10

(กลุ่มบริษัทข้ามชาติ) กลายเป็นพลังกระตุ้นต่อต้านตลาด เป็นตัวแทนอำนาจเบ็ดเสร็จ ต่อต้านประชาธิปไตย เป็นผู้ทำลายล้างทรัพย์สิน และเป็นผู้ทำลายกำลังแรงงานของโลกไปอย่างมหาศาล¹⁹

ตามที่บรรยายไว้นี้ ดูจะไม่ผิดเพี้ยนไปจากความเป็นจริงเท่าใดนัก เพราะเท่าที่กลุ่มบริษัทข้ามชาติแผ่ขยายไปถึงแทบทุกมุมโลกขณะนี้ ก็ตั้งตนอยู่ในฐานะปลอดจากการควบคุมของรัฐ และสามารถทะลุทะลวงเข้าไปกำกับครอบงำแบบแผนการดำรงชีวิตไปทั่วทุกกระบวนการ ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องการผลิต หรือการบริโภค รวมตลอดถึงความคิดความเชื่อและรสนิยมของคนได้อย่างสัมฤทธิ์ผล ชาวเกรียวกราวเรื่องการรวมตัวระหว่าง ไทม์วอร์เนอร์ (Time Warner) บริษัทยักษ์ใหญ่ทางสื่อข่าวสารการบันเทิง กับเอ.โอ.แอล (America On Line) ยักษ์ใหญทางด้านอินเทอร์เน็ต ฯลฯ ร้อนๆ ตอนอย่างเข้าคริสต์ทศวรรษ 2000 เมื่อต้นเดือนมกราคมนี้เอง เป็นสัญญาณบ่งบอกได้เป็นอย่างดีถึงกระแสแนวโน้มที่ว่านี้²⁰ การรวมตัวและควบกิจการยังเป็นยุทธศาสตร์ที่เปิดช่องทางให้การรวมศูนย์อำนาจอย่างเบ็ดเสร็จมีความโน้มเอียงที่จะเป็นไปได้อย่างสูง ที่สำคัญนอกเหนือไปจากการยกเลิกการควบคุมทางการเงินแล้ว ทางภาครัฐบาลประเทศอุตสาหกรรมก็ยังสมรู้ร่วมคิดผ่อนปรนระเบียบกวดขันในเรื่องป้องกันการผูกขาดอีกด้วย รวมทั้งในสหรัฐอเมริกาซึ่งเคยเข้มงวดกวดขันควบคุมสอดส่องในเรื่องนี้²¹

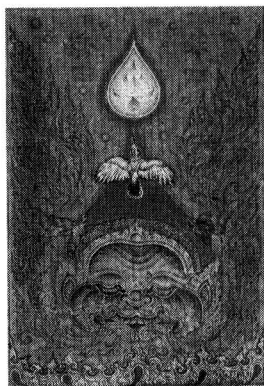
¹⁹Frederic Clairmont แหล่งอ้างอิงเดียวกับเชิงอรรถหมายเลข 17 หน้า 34

²⁰Bangkok Post, January 12, 2000

²¹Henry Shutt แหล่งอ้างอิงเดียวกับเชิงอรรถหมายเลข 16 หน้า 119

ในสภาวะเศรษฐกิจการเมืองโลกเช่นนี้ จึงเป็นปัญหาท้าทายอย่างยิ่งต่อสังคมการเมืองไทยเรา ซึ่ง ณ บัดนี้ ได้เข้าไปผูกพันต้องพึ่งพาอาศัยเงินทุนจากภายนอกอย่างแน่นแฟ้น ความผูกพันพึ่งพาอาศัยเช่นนี้ กำลังมาถึงจุดที่การกำหนดนโยบายและมาตรการบริหารประเทศจำต้องผูกพันขึ้นอยู่กับ "ความมั่นใจ เชื่อถือของต่างชาติ" อันเป็นคำวลีที่ใช้อ้างอิงกันเป็นชีวิตประจำวันของประชาชนคนไทย ไม่เฉพาะแต่ในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจการเงินขณะนี้เท่านั้น แต่ดูจะเป็นเช่นนั้นต่อไปโดยไม่จำกัดกาลเวลา ภายใต้การนำของกลุ่มทุนและชนชั้นกลางมืออาชีพในยุคที่เป็นอิสระเสรีจากอู่อำนาจอุปถัมภ์ของรัฐ และเข้าสู่สถานะอำนาจรัฐโดยตรง คำถามมีอยู่ว่าอะไรเล่าคือ "ความมั่นใจ เชื่อถือ ของต่างชาติ" ในเมื่อในสถานการณ์ที่เป็นอยู่ ความมั่นใจของต่างชาติกินความไปถึงไม่เพียงแต่ลิตรอนลิตริเสรีภาพเพื่อแสวงประโยชน์ผลกำไรสูงสุดเท่านั้น หากยังเป็นไปเพื่อควบคุมครอบงำชีวิตประชาชนคนไทยทั้งมวลอย่างเบ็ดเสร็จ และนั่นก็คือ การละเมิดลิตรอนลิตริมนุษยชนขั้นมูลฐานที่สุด อันได้แก่ ลิทธิในชีวิตของมนุษย์

ทั้งหมดนี้ เป็นโจทย์ใหญ่ยิ่งสำหรับกลุ่มทุนและชนชั้นกลาง มืออาชีพ ในฐานะชนชั้นปกครองในยุคโลกาภิวัตน์ / โลกานุวัตร ในขณะเดียวกันมวลสามัญชนคนไทยและผู้อพยพทั้งหลาย ก็ย่อมต้องมีภารกิจของตนเอง ในอันที่จะแสวงทางเลือก เพื่อชีวิตที่ดีมีศักดิ์ศรี ตามวิสัยธรรมชาติของมนุษย์

บูรณาการสิทธิมนุษยชนเพื่อ การพัฒนาที่ยั่งยืน

เราได้เห็นกันแล้วว่า การพัฒนาโดยยึดเอาเป้าหมายการเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นที่ตั้งนั้น บังเกิดผลอย่างไรต่อสิทธิเสรีภาพและชีวิตความเป็นอยู่ของมวลชนส่วนใหญ่ ตลอดจนทรัพยากรและธรรมชาติแวดล้อมในที่นี้ ขอให้มาพินิจพิเคราะห์กันดูว่า เส้นทางที่ประชาชนคนไทยถูกกำหนดให้ทั้งเดินทั้งวิ่ง ล้มลุกคลุกคลานมานั้น ได้พาเรามาสู่อะไร และจุดหมายปลายทางที่ว่ำนั้น โดยแท้จริงคืออะไรกันแน่

ดังที่เราได้เรียนรู้จากตำราประวัติศาสตร์เบื้องต้นกันมาแล้วว่า ชาตินะวันตกเป็นผู้จุดกำเนิดการปฏิวัติทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี อันบันดาลผลให้ชาติเหล่านี้เป็นมหาอำนาจอุตสาหกรรมขึ้น ความเป็นมหาอำนาจอุตสาหกรรมเป็นพลวัตผลักดันให้ต้องแผ่ขยายอาณาจักรของตนออกไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด เพื่อสนองความต้องการตลาดที่จะรองรับผลผลิตอุตสาหกรรม ซึ่งก็เป็นความต้องการอันไม่มีที่สิ้นสุดในทำนองเดียวกัน ตลาดที่ว่ำนี้อีกนัยหนึ่งก็คือ อุปสงค์การบริโภคนั่นเอง ตลาดกับบริโภคนิยมเปรียบเสมือนเครื่องช่วยหายใจของทุนอุตสาหกรรมนิยม การสะดุดหยุดลงของกระบวนการแผ่ขยายที่ว่ำนี้นี้ไม่ว่าด้วยเหตุผลกลใด ย่อมหมายถึงวิกฤตหายนะของระบบโดยรวม ทรราชแห่งอำนาจและกิเลส

จึงเป็นสมมุติฐานที่มาของลัทธิอาณานิคมในอดีตจนถึงกระแสลัทธิโลกาภิวัตน์ในปัจจุบัน ซึ่งความจริงแล้ว ประกอบเป็นกระบวนการอันหนึ่งอันเดียวกัน กล่าวคือ การแผ่อำนาจออกไปทั่วโลกและการครอบครองโลกภายใต้พลาณาภาพอุตสาหกรรมอันมีทุนและเทคโนโลยี รวมทั้งแสนยานุภาพทางการทหารถ้ำจำเป็น เป็นคัสตราวุธ ทั้งหลายทั้งปวงนี้เป็นไปในนามของหลักการเศรษฐกิจตลาดเสรี คำวลี "ตลาดเสรี" เป็นสำนวนชวนให้ชื่นชมและไม่แสวงหาตามวิสัยจินตนาการของมนุษย์ พร้อมทั้งยังได้รับการเสริมส่งด้วยอุดมการณ์ลัทธิเสรีภาพสมัยใหม่ อันมีต้นกำเนิดมาจากสังคมโลกตะวันตกเช่นเดียวกัน

แต่ทว่า ทั้งโดยเจตนาหรือไม่เจตนาและโดยประสบการณ์ในประวัติศาสตร์ถึงปัจจุบัน ชี้ให้เห็นชัดเจนว่า เศรษฐกิจตลาดเสรีโดยแท้จริง ก็คือความสัมพันธ์เชิงอำนาจธรรมดาดๆ นี่เอง ไม่มีอะไรซับซ้อน เป็นความสัมพันธ์ทางอำนาจเป็นใหญ่เพื่อครอบงำและครอบครองทรัพยากรและชีวิตความเป็นอยู่ของคนทั้งโลก ซึ่งในภาษาของยุคอาณานิคมใช้เรียกเป็นอุดมการณ์ว่า "ภาระหน้าที่ของคนขาว" (The White Man's Burden) แล้วก็คงเพราะความต้องการอำนาจเป็นใหญ่นี้เอง ที่ทำให้เป้าหมายและกระบวนการเรียนรู้ทางวิชาการต้องผิดเพี้ยนบิดเบือนไปจากวัฒนธรรมประเพณีของความคงแก่เรียน (Scholarship) ไป ภายใต้กระแสทุนอุตสาหกรรมนิยมและตลาดเสรี เศรษฐกิจ/เศรษฐศาสตร์ จึงลดค่าลงไปเป็นเพียงเรื่องธุรกิจและการเงิน ธุรกิจเองโดยสถานะและบทบาทหน้าที่อำนวยความสะดวกความสัมพันธ์และปฏิสัมพันธ์ความต้องการในหมู่คนในสังคม ก็กลายเป็นอำนาจเหนือชีวิตคนและสังคม รวมทั้งตัวนักเศรษฐศาสตร์เองก็ต้องพินอบพิเทาลดค่าของตนเองต่อประชาคมและบรรดาผู้นำธุรกิจผู้เปรียบประดุจวีรชนแห่งเศรษฐกิจแบบเสรีและแข่งขัน²² โดยนัยนี้

²²Thomas Michael Power, *The Economic Pursuit of Quality*, London, M. E. Sharpe Inc., 1988 หน้า XII

"ตลาด" จึงมีใช้พื้นที่ปฏิสัมพันธ์ของ "มือที่มองไม่เห็น" (Invisible Hand) ตามทฤษฎีของแอดัม สมิท บิดาแห่งเศรษฐกิจเสรีนิยม อีกต่อไป หากเป็นเพียงเวทีอำนาจภายใต้การควบคุมครอบงำของธุรกิจผูกขาดข้ามชาติ อันเป็นกระแสแนวโน้มของโลกาภิวัตน์ทุกวันนี้ และเพราะฉะนั้น ตลาดจึงเป็นที่ยึดถือกันเสมือนแท่นคัมภีร์อันศักดิ์สิทธิ์และสถาบันสูงสุดปลอดจากการควบคุมหรือแทรกแซงใดๆ ที่มีใช้เป็นไปเพื่อดำรงสถานะเดิมของ "ตลาด"

ได้พยายามย้าอยู่เสมอว่า ทุนนิยม ตลาด และการค้าการเงิน นั้นเป็นเรื่องของกระบวนการทางสังคม โดยธรรมชาติไม่ใช่เรื่องผิดถูกในตัวของมันเอง หากแต่ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งในสถาบันและกระบวนการทางสังคม ความสำเร็จหรือความล้มเหลวย่อมขึ้นอยู่กับองค์ประกอบส่วนอื่นๆ อันหลากหลายในสังคมมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นในมิติด้านการเมือง สังคม วัฒนธรรม ศาสนธรรม จริยธรรม รวมทั้งเกณฑ์คุณค่าอื่นๆ จุดบอดและอหังการของเศรษฐกิจ/เศรษฐศาสตร์ สำนัก "เสรีนิยมใหม่" (Neo-liberalism) ซึ่งเป็นกระแสหลักในเวทีอำนาจเศรษฐกิจการเมืองโลกอยู่ในขณะนี้ อยู่ที่ความมกมายในกลไกตลาด ซึ่งตกอยู่ภายใต้กระแสพลังอำนาจของการของกลุ่มทุนผูกขาดขนาดใหญ่ กลุ่มทุนและชนชั้นกลางมีอาชีพของไทยซึกศึกเข้าบ้าน ก็ด้วยความเขลาบมกมายและความต้องการเป็นใหญ่ ในทำนองเดียวกัน กลายเป็นบริวารรองรับกระแสการแบ่งแยกแปลกแยกและปัญหาลักลั่นขัดแย้งจากระดับโลกเข้าสู่ภายในสังคมวัฒนธรรมของตนเอง รวมทั้งบั่นทอนทำลายฐานทรัพยากรต้นทุนชีวิตของมวลชนคนไทยโดยส่วนรวม ปัญหาที่มีอยู่ว่า เราจะพ้นจากสภาวะความเขลาและมกมายนี้ได้อย่างไร ไม่ใช่เพียง "การฟื้นตัวทางเศรษฐกิจเงินตรา" ที่ชนชั้นปกครองใหม่พยายามพร้าประชาสัมพันธ์ต่อสาธารณชนคนไทยอยู่ทุกเมื่อเชื่อวันอยู่ในเวลานี้ ซึ่งโดยสาระ ก็คือ การฟื้นทวนกลับไปสู่ความเขลาบมกมายและความเป็นเศรษฐกิจ/เศรษฐศาสตร์นายหน้าหรือ

บริวาร ดังเช่นแต่ก่อนนั่นเอง !

จะอย่างไรก็ตาม ในท่ามกลางวิกฤตความแบ่งแยกและแปลกแยก ที่ทุนอุตสาหกรรมนิยมก่อขึ้นจนถึงขั้นเกิดการประท้วงต่อต้านจากกลุ่ม องค์การสิทธิมนุษยชนมากมายหลากหลายต่อการประชุมองค์การ ค้าโลก ที่นครซีแอตเติล สหรัฐอเมริกา เมื่อเดือนพฤศจิกายน-ธันวาคม 2542 ที่ผ่านมามาสดๆ ร้อนๆ นี้เอง ก็ได้เริ่มปรากฏมีความพยายามในหมู่นัก เศรษฐศาสตร์ที่จะวิเคราะห์ทบทวนถึงเหตุแห่งความสำเร็จและความล้มเหลวของทุนนิยมเศรษฐกิจตลาดเสรี ดังสะท้อนให้เห็นได้จากบทปาฐกถา ของศาสตราจารย์อมาดา ยา เซน แห่งมหาวิทยาลัย อ็อกซ์ฟอร์ด นักเศรษฐศาสตร์รางวัลโนเบล ที่กล่าวถึงประสบการณ์ความสำเร็จของ ทุนนิยมในอดีตที่ไม่เพียงแต่อาศัยกลไกตลาดโดย ลำพัง หากยังขึ้นอยู่กับ พัฒนาการของการผสมผสานทางสถาบันต่างๆ ซึ่งเศรษฐกิจตลาด ประกอบเป็นส่วนหนึ่ง พร้อมทั้งย้ำว่า :

เราจะต้องให้การรับรองอย่างเหมาะสมขึ้นในบทบาทของ บรรดาสถาบันที่ไม่ใช่ตลาดต่อความสำเร็จของเศรษฐกิจ ตลาด และบทบาทของคุณค่าที่ไม่ใช่เรื่องผลกำไร ต่อ บรรดาพื้นฐานพฤติกรรมทั้งหลายสำหรับความสำเร็จ ของทุนนิยม²³

แต่กระนั้นก็ดี ศาสตราจารย์ อมาดา ยา เซน ก็ยังดูเหมือนจะมองเศรษฐกิจ ตลาดเป็นตัวตั้งอยู่ดี และมองสถาบันที่มีตลาดและคุณค่า พฤติกรรม

²³ Amartya Sen, "The Market, Democracy and Development", บทปาฐกถา นำเสนอในการประชุมทางวิชาการเรื่อง "การเมือง การบริหาร และการเปลี่ยนแปลง ในสังคมไทยต้นศตวรรษหน้า" จัดโดย สถาบันพระปกเกล้า ณ โรงแรมรอยัลคลิฟ บีช รีสอร์ท พัทยา ชลบุรี 10-12 ธันวาคม 2542 หน้า 2 คัดแปลโดยผู้เขียนเอง

อื่นๆ ที่ไม่ใช่เรื่องแสงผลกำไร เป็นเพียงตัวเสริม (Supplementation) ให้กับเศรษฐกิจตลาด ทั้งที่โดยพื้นฐานวัฒนธรรมประเพณีแต่ก่อนมาของ เศรษฐศาสตร์เอง เศรษฐกิจกับเกณฑ์คุณค่าทางสังคมวัฒนธรรมต่าง ประกอบเป็นกระบวนการชีวิตสังคมเดียวกัน ดังที่ ศาสตราจารย์ จีออฟ ฮอดจ์สัน ให้บรรณาธิบายไว้เมื่อเกือบยี่สิบปีมาแล้ว :

...การวิเคราะห์เชิงศาสตร์ถึงสภาวะเป็นไปในปัจจุบัน ไม่ควร แยกออกจากภาพของสังคมที่เป็นธรรมและเสรี สำหรับนัก เศรษฐศาสตร์จำนวนมากในอดีต รวมทั้งแอดัม สมิธ เดวิด ริคาร์โด คาร์ลมาร์ก และจอห์น เมนาร์ด เคนส์ การแยกเช่นนั้น ไม่เคยทำกันอย่างเด็ดขาด ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ไม่อาจอยู่ รอดและรุ่งเรืองขึ้นมาได้ในสุญญากาศ ประวัติศาสตร์ของสังคม ศาสตร์ สอนเราว่า มีน้อยมาก ถ้าหากจะมีที่ทฤษฎีจะแยกออก จากอุดมการณ์ นี่ไม่ได้หมายความว่า เราทอดทิ้งการอ้างความเป็น ศาสตร์ ตรงกันข้ามมันหมายถึงเป็นการจัดความเป็น ศาสตร์ให้อยู่ในบริบทของ (ชีวิต) มนุษย์และสังคม ควบคู่กัน ไปกับทฤษฎี 'บริสุทธิ' เรายังจะต้องประเมินคุณค่าของจุดมุ่ง หมายทางการเมืองและสังคมอีกด้วย²⁴

²⁴Geoff Hodgson, *The Democratic Economy: A New Look at Planning, Markets and Power*, 1984

อ้างในบทความ "แนวความคิดในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง" นำเสนอในการสัมมนาวิชาการ 2529 เรื่อง "ทิศทางเศรษฐกิจไทยในทศวรรษหน้า" จัดโดย คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 13-14 กุมภาพันธ์ 2529 นำลง ตีพิมพ์เป็นหนังสือรวมบทความใน เล่มที่ จามริก: สังคมไทยกับการพัฒนาที่ก่อปัญหา คบไฟ พ.ศ. 2537 หน้า 193-194 คัดแปลโดยผู้เขียนเอง

รวมความแล้ว "ตลาดเสรี" ในความเป็นจริงไม่ได้มีฐานอ้างอิงความชอบธรรมทางทฤษฎี หรือวิชาการอันควรค่าแก่การเชื่อถืออะไรทั้งนั้น หากแต่เป็นเพียงเรื่องของพลังอันเปล่าเปลี่ยวถืออำนาจเป็นธรรม โดยนัยนี้หลักการไตรลักษณ์ของลัทธิมนุษยชนตะวันตก คือ ปังเจกบุคคล สิทธิในทรัพย์สิน และนิติธรรม อันเป็นอุดมการณ์ทรงพลังคุณค่าเสริมส่งให้ชนชั้นกลางได้สามารถฟันฝ่าต่อสู้จนบรรลุถึงเป้าหมายสิทธิเสรีภาพและพัฒนาก้าวหน้ารุ่งเรืองมา ทั้งในทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง จึงต้องถูกบิดเบือนผิดเพี้ยนไป หลักการปัจเจกนิยมกลายเป็นเรื่องของการแข่งขันช่วงชิงและความอยู่รอดของผู้แข็งแรงกว่า เข้าทำนองทุกคนกำลังทำสงครามสู้รบกับทุกคน ในสภาวะธรรมชาติอันป่าเถื่อนของโทมัสฮ็อบส์ หลักการสิทธิในทรัพย์สินกลายเป็นสิทธิเบ็ดเสร็จเด็ดขาดที่จะใช้พลังเงินทุน ทำอะไรก็ได้โดยอยู่เหนือการควบคุมใดๆ ของรัฐและประชาชน รวมทั้งสิ่งที่มาเรียกกันว่า "สิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา" ก็ถูกประดิษฐ์ขึ้นมาใช้เพื่อควบคุมครอบครองเหนือปัจจัยชีวิตมนุษย์ และหลักนิติธรรมก็กลายเป็นเพียงเรื่องของนิติบัญญัติหรือการตรากฎหมายโดยอาศัยอำนาจเป็นใหญ่ โดยไม่ต้องคำนึงถึงความถูกต้องและเที่ยงธรรม อย่างที่เรียกกันว่า "อำนาจเป็นธรรม" ทั้งหมดนี้ประกอบเป็นเนื้อหาสาระและแบบแผนพฤติกรรมที่เป็นจริงของสังคมตะวันตกภายใต้กระแสทุนอุตสาหกรรมนิยมและเป็นไปโดยรวมในนามของ "สิทธิราษฎรและการเมือง" ผลก็คือกลายเป็นสิทธิเสรีภาพที่ถูกใช้เพื่อทำลายสิทธิเสรีภาพ ดังที่ ดร.โชดจ์จัดโมโกนักคิดชาวอินโดนีเซีย และอดีตอธิการบดีมหาวิทยาลัยสหประชาชาติเคยเตือนสติเอาไว้เมื่อกว่ายี่สิบปีมาแล้ว²⁵ ยิ่งไปกว่านั้น ยังเป็นกระแส

²⁵ Soedjatmoko, "Development and Freedom", Ishizaku Memorial Lectures, 1979 อ้างในบทความ "พุทธศาสนากับลัทธิมนุษยชน" ในเสน่ห์ จามริก: สังคมไทยกับการพัฒนาที่ก่อปัญหา แหล่งอ้างเดียวกับเชิงอรรถหมายเลข 24 หน้า 59-60

สิทธิเสรีภาพที่กำลังถูกใช้เพื่อเป็นข้อต่อรองความได้เปรียบเสียเปรียบในเชิงการค้าด้วย ในนามของหลักการ "การค้าเสรี" ในส่วนของประเทศกำลังพัฒนาอย่างไทย ก็คงได้แต่ทำตนเป็นฝ่ายตั้งรับขอผ่อนผันการแก้ไขปัญหาสิทธิมนุษยชนภายในบ้านของตนเอง อย่างเช่นเรื่อง แรงงานเด็ก มาตรฐานแรงงาน หรือว่าเรื่องผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เหตุผลก็ทำนองเดียวกัน คือ เรื่องของผลประโยชน์ได้เสียในเชิงการค้า ในการประชุมองค์การการค้าโลกที่ซีแอตเติล ดังกล่าวไว้รัฐบาลไทยเรายังคงยืนหยัดอยู่ในนโยบายทำที่เช่นนั้นอย่างไม่มีเสื่อมคลาย โดยสรุปแล้ว สิทธิประโยชน์เชิงธุรกิจของกลุ่มชนเพียงน้อยนิด ได้รับการขีดชูเหนือสิทธิเสรีภาพของชนส่วนใหญ่ รวมทั้งบูรณภาพของทรัพยากรและธรรมชาติแวดล้อมอันเป็นฐานสำคัญของชีวิตสังคมไทยโดยรวม และการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ทั้งหมดนี้ คือปัญหาดาบสองคมของหลักคิดตะวันตกดังกล่าวเกี่ยวกับสิทธิในทรัพย์สิน ซึ่งต้องกลายมาเป็นเครื่องบั่นทอนพัฒนาการสิทธิมนุษยชนดังที่เกริ่นไว้ในตอนต้น พัฒนาการที่วุ่นวาย สะท้อนให้เห็นได้เป็นอย่างดีในหลักการและกระบวนการทำงานขององค์การสหประชาชาติ ซึ่งโดยสรุป เป็นการยืนยันรับรองถึงความเป็นองค์รวม และความเชื่อมโยงพึ่งพาดอกกันระหว่างสิทธิราษฎรและการเมืองกับสิทธิเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม รวมถึงระหว่างสิทธิมนุษยชนกับประชาธิปไตยและการพัฒนา²⁶ ที่น่าสนใจโดยเฉพาะสำหรับประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งเห็นสมควรนำมาเน้นไว้ ณ ที่นี้ คือ บทบัญญัติ มาตรา 1 ของทั้งกติกาสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิราษฎรและการเมือง กับกติกาสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วย

²⁶Asbjørn Eide, "The historical significance of the Universal Declaration", และ John P. Pace, "The development of human rights law in the United Nations, its control and monitoring machinery". ใน *Human Rights : 50th Anniversary of The Universal Declaration*, UNESCO, December 1998, No.158 หน้า 475-497 และ 499-511 ตามลำดับ

สิทธิเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ถึงแม้จะถูกกดดันให้ต้องบัญญัติแยก
กันคนละฉบับ ด้วยเหตุผลความไม่ลงรอยกันเชิงอุดมการณ์ แต่ก็มีความ
ตรงกันทุกถ้อยคำ ดังนี้ :

ประชาชนทั้งปวงมีสิทธิในการกำหนดเจตจำนงของตนเอง
โดยพื้นฐานของสิทธิเช่นว่านั้น ประชาชนย่อมกำหนดสถานะ
ทางการเมือง และดำเนินการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และ
วัฒนธรรมของตนได้อย่างเสรี

เพื่อจุดมุ่งหมายของตน ประชาชนทั้งปวงย่อมจัดการเกี่ยว
กับความอุดมสมบูรณ์และทรัพยากรธรรมชาติของตน โดยไม่
เป็นการเสื่อมเสียต่อพันธกรณีใดๆ อันเกิดจากความร่วมมือทาง
เศรษฐกิจระหว่างประเทศ บนพื้นฐานของหลักการยังประโยชน์
ซึ่งกันและกัน และกฎหมายระหว่างประเทศ ไม่ว่ากรณีใดๆ
ประชาชนไม่อาจถูกพรากจากปัจจัยการยังชีพของตนได้

บทบัญญัติทั้งสองวรรค เป็นการสะท้อนถึงหลักการและสัจธรรมของ
ธรรมชาติความสัมพันธ์เกี่ยวโยงและพึ่งพาต่อกันของสิทธิเสรีภาพด้าน
ต่างๆ ดังที่สมัชชาองค์การสหประชาชาติได้ประกาศยืนยันไว้ตั้งแต่ ค.ศ.
1950 ว่า "คนเราเมื่อถูกพรากสิทธิเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ก็ย่อม
ไม่ใช่บุคคลมนุษย์ ซึ่งปฏิญญาสากลฯ ถือเป็นอุดมคติของคนเสรี" ซึ่งก็
สอดคล้องกับสุนทรพจน์ "สี่เสรีภาพ" (Four Freedoms speech) ของอดีต
ประธานาธิบดีแฟรงคลิน รูสเวลต์ แห่งสหรัฐอเมริกายุคนิวดีล (New
Deal) ยืนยันในหลักการความเป็นองค์รวมของสิทธิมนุษยชน คือเสรีภาพ
ในการพูด เสรีภาพในความเชื่อ เสรีภาพจากการขาดแคลน และเสรีภาพ
จากความกลัว หรือถ้าจะย้อนไกลไปถึงคริสต์ศตวรรษที่ 18 อันเป็นช่วง
ประวัติศาสตร์ที่กระแสดิิดและความตื่นตัวเคลื่อนไหวในเรื่องสิทธิมนุษยชน

เป็นไปอย่างสุดเหวี่ยง จะเรียกว่าเป็นศตวรรษแห่งการปฏิวัติแบ่งบานของสิทธิมนุษยชนก็คงไม่ผิดนัก เราก็จะเห็นงานทางความคิดและการเคลื่อนไหว อย่างเช่น สิทธิของคน (Rights of Man) ของทอมัส เพйн (Thomas Paine) ซึ่งตีพิมพ์ออกมาสองปีเศษหลังปฏิวัติฝรั่งเศส ค.ศ.1789 โดยย้ำถึงความหมายความสำคัญของสิทธิเสรีภาพประชาธิปไตย ที่รวมไปถึงมาตรการสวัสดิการ เศรษฐกิจสังคม การบรรเทาทุกข์คนยากไร้ บำนาญสำหรับคนชรา และโอกาสทางการศึกษาสำหรับคนทุกคน²⁷ แสดงให้เห็นว่าหลักคิดเสรีนิยมตะวันตกแต่ก่อนถึงแม้จะเน้นหนักไปในด้านสิทธิส่วนบุคคลและการเมือง แต่ก็ยังมีส่วนโยงไปถึงด้านสิทธิสวัสดิการ เศรษฐกิจ สังคม ไม่ใช่เพิ่งมาเริ่มเอาในช่วงกระแสสังคมนิยมศตวรรษต่อมา

กระบวนการผนึกสิทธิมนุษยชน ให้เป็นองค์รวมอันหนึ่งอันเดียวกันขององค์การสหประชาชาติได้จุดสรุปลงที่ปฏิญญาว่าด้วยสิทธิในการพัฒนา (Declaration on the Rights to Development) ปี ค.ศ. 1986 และปฏิญญากรุงเวียนนาและแผนปฏิบัติการ (The Vienna Declaration and Programme of Action) 1993 เป็นการเน้นถึงสิทธิในการกำหนดเจตจำนงตนเอง สิทธิการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา และสิทธิในอธิปไตยเหนือทรัพยากรธรรมชาติ พร้อมทั้งตอกย้ำถึงหลักความเป็นสากลของสิทธิมนุษยชนและข้อผูกพันระหว่างประเทศในการก้าวออกไปสู่สิทธิประชาธิปไตย การพัฒนา และสิทธิมนุษยชน ซึ่งถือว่าเกี่ยวข้องกับสัมพันธภาพเป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกัน²⁸ ในส่วนของประเทศไทยเราเอง ซึ่งสงวนท่าทีมาโดยตลอดในเรื่องสิทธิมนุษยชน ก็เป็นที่น่ายินดีว่า ในโอกาสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระชนมายุครบ 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542 รัฐบาลได้ทำการภาคยานุวัติข้อตกลงทั้งหมดอันประกอบเป็นประมวล

²⁷ แหล่งอ้างอิงเดียวกัน หน้า 478 – 480 และ 500

²⁸ แหล่งอ้างอิงเดียวกัน หน้า 503 – 507

บัญญัติสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ (International Bill of Human Rights) ทั้งนี้ จากสุนทรพจน์ของรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ม.ร.ว.สุขุมพันธุ์ บริพัตร ต่อสมัชชาองค์การสหประชาชาติเมื่อเดือนตุลาคม ที่ผ่านมานี้เอง²⁹

ดังนั้น ในสถานการณ์ระดับสากล คู่ขนานไปด้วยกันกับกระแสทูลนิยามอำนาจเบ็ดเสร็จที่กำลังชะงักงันแผ่ขยายอาณาจักรอย่างไม่ต้องยั้งคิด หลังการล่มสลายของกระแสอำนาจเบ็ดเสร็จคอมมิวนิสต์ ในนามของ "ระเบียบโลกใหม่" ก็ยังคงมีกระแสสิทธิมนุษยชนในองค์การสหประชาชาติ ซึ่งถึงแม้จะอยู่ภายใต้อิทธิพลครอบงำของมหาอำนาจอุตสาหกรรมตะวันตก แต่อย่างน้อยก็เป็นเวทีทางการทูตและการเมืองระหว่างประเทศที่บรรดาประเทศกำลังพัฒนาเล็กๆ มีช่องทางสามารถใช้สิทธิใช้เสียงของตนได้อย่างเสมอภาคเสมอไหล่ขึ้น นำหนักกระแสความเคลื่อนไหวทางความคิดและการผลักดันในเรื่องสิทธิมนุษยชน ดังที่นำมากล่าวถึงโดยย่อในที่นี้ เป็นเครื่องชี้ให้เห็นได้อย่างดีถึงศักยภาพความเป็นไปได้ในข้อนี้ ปัญหาอยู่ที่สำนึกและเจตจำนงของชนแต่ละชาติแต่ละประเทศเองเป็นสำคัญ สุนทรพจน์ของรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศไทยในเวทีองค์การสหประชาชาติดังกล่าว ถือได้ว่าเป็นการบุกเบิกช่องทางสำหรับประชาชนคนไทยที่จะยื่นหยัดในสิทธิเสรีภาพของตนอย่างเต็มภาคภูมิ ทั้งในส่วนที่บรรจุอยู่ในรัฐธรรมนูญ 2540 และปัญหาใหม่ๆ ที่จะพึงมีตามภายใต้อาณัติกระแสโลกาภิวัตน์

ในระดับสถานการณ์ภายในประเทศซึ่งสัมพันธ์เกี่ยวโยงกับระดับสากล เราได้ประจักษ์ถึงแบบแผนพฤติกรรมของชนชั้นเก่าไทยภายใต้อิทธิพลชี้นำของกลุ่มทุนและชนชั้นกลางระดับมีอาชีพทั้งไทยและเทศ ยัง

²⁹ *Bangkok Post* , November 10, 1999 และข้อมูลแฟกซ์จากกรมองค์การระหว่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ 2 กุมภาพันธ์ 2543

ผลเป็นการนำพาเศรษฐกิจการเมืองของประเทศและชีวิตความเป็นอยู่ของมวลประชาชนคนไทย เข้าสู่วัฏจักรของกระแสเร่งรัดพัฒนาการเติบโตทางเศรษฐกิจ และในที่สุดพันธะอันเป็นเบี้ยล่าง ภายใต้อำนาจควบคุมครอบงำของกระแสทุนอำนาจเบ็ดเสร็จภายนอก แล้วก็คืบคลานไปกับกระแสพัฒนาอำนาจนิยมนี้เช่นกัน ได้เกิดการก่อตัวและขยายวงของการสำนึกตื่นตัวเรียนรู้ถึงสิทธิเสรีภาพในหมู่กลุ่มอนุรักษ์และชุมชนท้องถิ่นชนบท ซึ่งมีชีวิตผูกพันอยู่กับฐานทรัพยากรธรรมชาติเขตร้อนอันมีค่าที่ไม่อาจประเมินเป็นค่าเงินตราตามทฤษฎี "ตลาด" สำนักเศรษฐศาสตร์ "เสรีนิยมใหม่" ทั้งนี้ โดยที่ยังไม่ต้องพูดถึงการตื่นตัวประท้วงเรียกร้องต่างๆ อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากความยากจนยากไร้ช่วยตัวเองไม่ได้ ทั้งที่ ที่ทำกินเสื่อมโทรมเพราะเกษตรกรรมแผนใหม่เพื่อเป้าหมายการส่งออกของรัฐ และที่ไรที่ทำกินเพราะโครงการพัฒนาใหญ่ๆ เพื่อเป้าหมายการพัฒนาอุตสาหกรรมและความสุขสะดวกของชนชั้นกลางในเมือง สภาพการณ์เช่นวานี้ไม่ใช่จะบังเกิดเฉพาะสังคมไทยเท่านั้น หากเป็นปรากฏการณ์สากลของยุค "ระเบียบโลกใหม่" มาโดยตลอด

ในท่ามกลางวิกฤตต่อชีวิตมนุษย์ และสังคมอันแผ่ซ่านไปทั่วโลกนี้เอง หลักการ "สิทธิในทรัพย์สิน" อย่างปราศจากเงื่อนไข และนั่นก็คือระบบทุนนิยมตามที่เป็นอยู่ จึงถูกตั้งคำถามท้าทายถึงพันธะความรับผิดชอบต่อชีวิตและสังคม ทำนองเดียวกันกับที่เคยเป็นประเด็นปัญหาถกเถียงกันมาแล้วในยุคก่อนๆ³⁰ ทั้งธนาคารโลก และไอ. เอ็ม. เอฟ. ในห้วงวิกฤตเศรษฐกิจการเงินครั้งนี้ ต่างจำต้องระดมความคิดกันทบทวนถึงผลกระทบของการดำเนินนโยบาย โดยเฉพาะ "โครงการปรับโครงสร้าง" อันเป็น

³⁰Henry Shutt แหล่งอ้างอิงเดียวกันกับเชิงอรรถหมายเลข 16 หน้า 177 อ้างถึงงานประวัติศาสตร์เศรษฐกิจคลาสสิกของ R. H. Tawney, *Religion and the Rise of Capitalism*.

เงื่อนไขเงินกู้เพื่อ "ปฏิรูป" ผนวกเศรษฐกิจประเทศกำลังพัฒนาให้เข้ากับ กระแสเศรษฐกิจ "ตลาดเสรี" ของโลก ทั้งความรุนแรงและร้ายแรงของ ปัญหา ผลักดันให้จำต้องสลัดความสนใจในเรื่องนโยบายเศรษฐกิจมหภาค อันเป็นอาหารโอชะของเหล่านักเศรษฐศาสตร์นายหน้าและมีอาชีพทั้งหลาย เสียชั่วขณะ เพื่อหันกลับมาระดมพลังการเงินต่อสู้กับปัญหาความยากจน ทั้งนี้ โดยเปลี่ยนชื่อแผน "ปรับโครงสร้าง" มาเป็นแผน "ลดความยากจนและหนุนช่วยการเติบโต" (Poverty Reduction and Growth Facility)³¹ ซึ่งเป็นที่เข้าใจว่าก็ยังคงยืนหยัดเป้าหมายการเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นที่ตั้งอันเป็นสมุฏฐานที่มาของความยากจนอยู่อย่างไม่เสื่อมคลายนั่นเอง หลักคิดและโครงการสังคมทำนองนี้โดยสาระไม่ได้แตกต่างอะไรนักจากมาตรการที่เรียกว่า "โครงข่ายนิรภัยทางสังคม" (Social Safety Net) เพียงเพื่อผ่อนคลายนสถานการณ์ตึงเครียดในหมู่คนยากคนจน โดยไม่ได้แก้ไขปัญหารากฐานของโครงสร้างความสัมพันธ์ของการมีอำนาจเหนือและอยู่ได้อำนาจอย่างแท้จริง

อย่างไรก็ตาม ในยามวิกฤตถึงขั้นคุกคามต่อทุนนิยมโลกอยู่ในขณะนี้ ก็ดูจะมีสัญญาณในเชิงบวกอยู่บ้างจากแง่ของพัฒนาการสิทธิมนุษยชน ซึ่งอาจจะถือเป็นจุดเริ่มต้นที่ดี ทั้งนี้ จาก "รายงานการพัฒนาโลก ปี 2000" (2000 World Development Report) ของธนาคารโลกเอง ที่แสดงถึงความตระหนักในความสำคัญของกระแสชุมชนท้องถิ่น ซึ่งยืนหยัดในอัตลักษณ์ทางสังคม วัฒนธรรม และภูมิปัญญาของตนเอง และเรียกร้องต่อการสิทธิเสียงที่จะมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา รายงานธนาคารโลก ยังคงคิดและพูดในภาษาของ "การเติบโต" ทางเศรษฐกิจ แต่กระนั้น การยอมรับถึงบทบาทความสำคัญของสิทธิเสรีภาพของชุมชนท้องถิ่น ใน

³¹ *Bangkok Post* , September 29, 1999

ตัวเอง ก็ย่อมหมายถึงเป็นการปรับเปลี่ยนหลักคิดเรื่องการเติบโตทางเศรษฐกิจจากที่เคยยึดมั่นถือมั่นกันมาในระดับหนึ่ง³² ส่วนจะเป็นจริงเป็นจังอะไรจากแง่ของธนาคารโลกและกลุ่มอำนาจเศรษฐกิจโลกนั้น ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง อย่างน้อยที่สำคัญ ความเป็นตัวเป็นตนและความเป็นจริงเกี่ยวกับกระแสสิทธิมนุษยชนของชุมชนท้องถิ่นได้เป็นที่ยอมรับกันอย่างเป็นทางการขึ้น ไม่ได้จำกัดเฉพาะในแวดวงองค์กรพัฒนาเอกชนและวงวิชาการฝ่ายก้าวหน้าส่วนน้อยเท่านั้น

อันที่จริง กระแสสิทธิชุมชนท้องถิ่นก็ไม่ได้จำเป็นต้องรอคอยหรือคาดหวังการรับรู้รับรองอะไรจากทางการ เนื่องจากเป็นขบวนการสังคมที่ก่อเกิดขึ้นมาเป็นอัตลักษณ์ของตนเองอยู่แล้วโดยธรรมชาติ หากแต่มาในยุคที่ต้องประสบกับการคุกคามบั่นทอนจากโลกภายนอกมาเป็นเวลาช้านาน และกว้างขวางรุนแรงขึ้นตามกระแสโลกาภิวัตน์ จึงค่อยๆ ได้ขยายตัวเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายย่อยๆ ขึ้น ทั้งในระดับชาติและระดับโลก อย่างเช่น สมัชชาเกษตรกรรายย่อย สมัชชาคนจน ซึ่งแม้จะยังหละหลวมและอ่อนแอ แต่ก็ป็นสัญญาณบ่งบอกถึงกระแสแนวโน้มที่จะเป็นไปในชีวิตสังคมการเมืองไทย หรืออย่างในเครือข่ายระดับโลกก็มีกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนและชาวบ้านรวมตัวกัน "ประชุม สูดยอดเพื่อการพัฒนาสังคม" (World Summit for Social Development) ที่กรุงโคเปนเฮเกน วิพากษ์ "โครงการปรับโครงสร้าง" ของ ไอ.เอ็ม.เอฟ และธนาคารโลก คัดค้านการลดความหมายของนโยบายสังคมลงไปเป็นเพียง "โครงข่ายนิรภัยทางสังคม" ยืนยันถึงความสำคัญของสิทธิมนุษยชนทุกด้าน ทั้งสิทธิส่วนบุคคล การเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมต่อการพัฒนาสังคม ยืนยันถึงสิทธิความสามารถของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น และในการควบคุมดูแลกิจกรรมทั้งปวงที่เกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ ของ

³² *Bangkok Post* , September 16, 1999, คอลัมน์ Business หน้า 3

ชุมชน รวมทั้ง ธุรกิจบริษัทข้ามชาติ และยืนยันในคุณค่าความหลากหลายทางวัฒนธรรมต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และเสริมสร้างกระแสโลกาภิวัตน์ทางเลือกจากฐานล่าง ฯลฯ³³ หรือว่าการประชุม "สมัชชาสหประชาชาติของประชาชน" (Assembly of the UN of the Peoples) ที่เมืองเปรูเจีย ประเทศอิตาลี เรียกร้องให้มีระบบเศรษฐกิจที่เป็นธรรมและสมัครสมานเป็นทางเลือกจากอำนาจตลาด ยืนยันถึงหลักการสิทธิมนุษยชน การปกป้องสิทธิของคนงาน และผู้อ่อนแอ ส่งเสริมชุมชนท้องถิ่น กำหนดนโยบายการค้าและการเงินเพื่อประโยชน์ของประชาชน ส่งเสริมความร่วมมือและสมัครสมานแทนที่การแข่งขัน และจัดการใช้จ่ายทางการทหาร³⁴

ประเด็นปัญหาและข้อเสนอต่างๆ เหล่านี้ ล้วนสะท้อนให้เห็นอย่างไม่ต้องมีข้อสงสัยในหลักความเป็นสากลและองค์รวมของสิทธิมนุษยชน หากแต่ติดขัดอยู่ที่กระแสโลกาภิวัตน์ทุนอำนาจนิยมเบ็ดเสร็จเท่านั้นที่พัฒนาการสิทธิมนุษยชนต้องชะงักงัน แล้วก็คงจะเป็นเพราะเหตุที่ติดขัดอยู่กับกระแสเอกสิทธิ์ของอำนาจเป็นใหญ่นี้เอง ที่เป็นแรงผลักดันบันดาลใจให้สิทธิทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมได้พัฒนาทั้งเชิงความคิดและปฏิบัติให้กว้างไกลยิ่งๆ ขึ้นไปอีก กล่าวคือ จากสิทธิในเชิงตั้งรับรัฐสวัสดิการแบบตะวันตก มาสู่สิทธิเชิงรุกในการพัฒนาเพื่อพึ่งตนเองพร้อมด้วยสิทธิเสรีภาพของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการดูแลทรัพยากรและพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเป็นการตอบโต้พฤติกรรมลัทธิล่าเหยื่อและลิดรอนทำลายสิทธิมนุษยชน ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ดังกล่าว พัฒนาการเช่นนี้เท่ากับเป็นการยืนยันอย่างน่าสนใจถึงความเป็นจริงเกี่ยวกับพลวัตของสิทธิมนุษยชน ดังที่จาคส์ มารีแตง (Jacques Maritain) นักคิดชาว

³³"The Copenhagen Alternative Declaration", *Third World Resurgence*, No.56 , April 95, หน้า 19-21

³⁴"Peoples' UN Assembly pledges to work for grassroots globalization", *Third World Resurgence*, No.87/88 Nov/Dec 1997 หน้า 46-47

ฝรั่งเศส ได้เคยตั้งเป็นข้อสังเกตไว้ว่า :

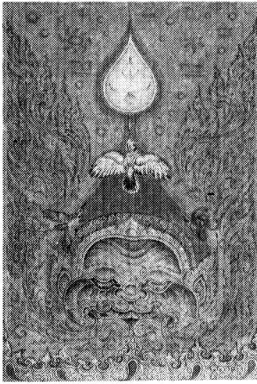
ไม่มีปัญญาหรือคำประกาศสิทธิมนุษยชนใด จะเป็นที่ยุติหรือ
สุดท้าย แต่ (ปัญญาสิทธิมนุษยชน) ย่อมจะควบคู่ไปด้วยกัน
เสมอกับสถานะของจิตสำนึกและอารยธรรมช่วงหนึ่งๆ ใน
ประวัติศาสตร์³⁵

ระบบอภิสิทธิ์และอำนาจสิทธิขาดในอดีต เป็นเครื่องกดดันให้กลุ่ม
ทุนและชนชั้นกลางต้องยื่นหยัดต่อสู้เพื่อสิทธิเสรีภาพของตนมาแล้ว
มาในปัจจุบัน ปรากฏการณ์ต่อสู้เรียกร้องสิทธิเสียงต่างๆ หลากหลายที่
กล่าวสรุปมา ก็เป็นผลปฏิบัติต่อสู้สิทธิอำนาจนิยมเบ็ดเสร็จของระบบ
ทุนนิยมในทำนองเดียวกันนั่นเอง นี่คือความเป็นพลวัตของสิทธิมนุษยชน
ปัญหาอยู่ที่ว่า กลุ่มทุนและชนชั้นกลางผู้เป็นใหญ่ จะมีวิจรรณญาณและ
วิสัยทัศน์เช่นไร ในฐานะของชนชั้นปกครองที่จะต้องเผชิญกับปัญหาการ
เปลี่ยนแปลงของช่วงเปลี่ยนผ่านสู่คริสต์สหัสวรรษใหม่

จะอย่างไรก็ตาม ในช่วงหลายๆ ปีมานี้ ด้วยเหตุความเลวร้ายของ
การพัฒนากระแสหลัก ได้มีการกล่าวขวัญกันอย่างกว้างขวางถึงความจำเป็น
ที่จะต้องปรับเปลี่ยนแบบแผนและวิถีการพัฒนา จากที่เคยมุ่งเน้นการ
เติบโตทางเศรษฐกิจเป็นที่ตั้ง ดังเป็นที่ทราบกัน มาสู่เป้าหมายที่ คน ชุมชน
และสภาพแวดล้อมเป็นหลักเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน แน่จนไม่มีใคร
คัดค้านหรือปฏิเสธการเติบโตทางเศรษฐกิจ เพียงแต่ต้องไม่ใช้การเติบโต
ในลักษณะที่บั่นทอนทำลายคุณค่า และศักยภาพสร้างสรรค์ของคน ชุมชน

³⁵อ้างใน Joseph A. Camilleri, "Human Rights, Cultural Diversity and
Conflict Resolution: The Asia Pacific Context", *Pacific Review*, Vol. 6, No.2
1994 หน้า 20

และสภาพแวดล้อม ดังที่กำลังเป็นอยู่ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ร่วมศูนย์อำนาจ ซึ่งก็เท่ากับเป็นการคุกคามต่อการดำรงคงอยู่ของระบบทุนนิยมเองในที่สุด ข้อพิจารณานี้ ยังหมายความว่า โครงสร้างเศรษฐกิจโลกย่อมจะต้องคลี่คลาย ออกไปจากระบบการครองอำนาจเหนือและการอยู่ใต้อำนาจ การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันย่อมจะพึ่งมีอยู่ตามธรรมดาโลกยุคไร้พรมแดน ซึ่งนับวันจะเป็นโลกของสังคมเปิดยิ่งๆ ขึ้นโดยลำดับ แต่จะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของการเคารพในสิทธิและความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม ไม่ใช่วัฒนธรรมแบบหนึ่งเดียวภายใต้กระแสทุนอุตสาหกรรมนิยม แล้วก็ในทำนองเดียวกัน ทางเลือกการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ว่านี้ ไม่ได้หมายความว่าให้ตั้งเป็นสูตรสำเร็จแบบหนึ่งเดียวเป็นสากล หากย่อมต้องมีความแตกต่างหลากหลาย เป็นการตอบสนองความต้องการของชุมชนท้องถิ่นเป็นสำคัญ โดยนัยนี้ แต่ละเครือข่ายชุมชนท้องถิ่นย่อมต้องสถาปนาฐานเศรษฐกิจและองค์ความรู้กระบวนการเรียนรู้ที่เป็นอัตลักษณ์ของตนเองไม่ใช่อิงอยู่กับเศรษฐกิจ ศาสตร์นายหน้า ซึ่งรังแต่จะสยบชีวิตเศรษฐกิจชุมชนให้ขึ้นต่อศูนย์อำนาจภายนอกเพื่อประโยชน์แห่งอำนาจและความมั่งคั่งของตนเอง เหนือสิ่งอื่นใด เศรษฐกิจชุมชนที่จะเป็นจริง เป็นจิงขึ้นมาได้พึ่งต้องฟื้นฟูพัฒนาขึ้นจากฐานระดับรากหญ้าของท้องถิ่นเป็นหลัก ไม่ใช่โดยอาศัยแผนพัฒนาที่คิดและยัดเยียดลงมาจากอำนาจเบื้องบนอย่างที่เป็นธรรมเนียมปฏิบัติกันมาเป็นเวลาช้านาน โดยเฉพาะ ในระบบเศรษฐกิจการเมืองไทย

"เหลียวหลัง แลหน้า"

ณ จุดเปลี่ยนผ่านของสังคมโลกเข้าสู่คริสต์สหัสวรรษใหม่ภายใต้ กระแสทุนอำนาจนิยมเบ็ดเสร็จนี้ เราคงต้องตั้งคำถามกับตัวเองว่า เรา ได้เรียนรู้อะไรบ้างจากประวัติศาสตร์พัฒนาการสิทธิมนุษยชน ทั้งหลาย ทั้งปวงที่เป็นมาเชิงประจักษ์ ชี้ให้เห็นว่า สิทธิมนุษยชนกับเรื่องของ โครงสร้างและแบบแผนการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นเรื่องที่สัมพันธ์เกี่ยวโยง กันโดยตรง โดยนัยนี้เอง สิทธิมนุษยชนย่อมสื่อความหมายเป็นทั้งเกณฑ์ คุณค่าและกระบวนการทางสังคม และตรงนี้เองที่ประเด็นวินิจัยเกี่ยวกับ มรรคและผล (Ends and Means) ย่อมจะต้องเข้ามาเกี่ยวข้องอย่างสำคัญ ยิ่ง ว่ากันโดยสาระก็คือ ความสำเร็จทางเศรษฐกิจหรือที่เรียกกันในภาษา ลัทธิตลาดเสรีว่าการเติบโตทางเศรษฐกิจ ดังที่ได้ยินได้ฟังกันจนชินในขณะนี้ นั้น มิใช่ผลหรือจุดหมายปลายทางในตัวเอง หากแต่เป็นเพียงมรรค หรือ วิถีทางอันนำไปสู่ผลที่พึงปรารถนาของมนุษย์เรา นั่นก็คือ ความก้าวหน้า ความเป็นธรรม สันติสุข และการพัฒนาที่ยั่งยืน สภาวะความรู้และสำนึก การเรียนรู้ในข้อนี้ เป็นเครื่องบ่งบอกถึงจุดแบ่งแยกแตกต่างอย่างมีนัย สำคัญ ทั้งนี้ เพราะสิ่งที่เราเทอดทูนบูชาเรียกขานกันว่า การค้าเสรี นั้น

ได้พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่าไม่อาจให้ความมั่นคงยั่งยืน ทั้งในด้านของชีวิตมนุษย์ และนิเวศ³⁶ เราได้เห็นกันมาแล้วว่า นักเศรษฐศาสตร์ชั้นนำระดับปรัชญาของโลกอย่างอมาตยา เซน ยังให้ความยึดถือเศรษฐกิจตลาดอันเป็นกลไกของการค้าเสรีอยู่เหนือสถาบัน และคุณค่าอื่นๆ ที่ไม่เกี่ยวกับตลาดหรือการแสวงผลกำไร มาล่าสุดสุดๆ ร้อนๆ เนื่องในโอกาสการประชุมประจำปีว่าด้วยเศรษฐกิจโลก World Economic Forum ของกลุ่มผู้นำธุรกิจและการเมืองระดับโลกที่เมืองดาวอส (Davos) สวิตเซอร์แลนด์ เมื่อปลายเดือนมกราคมที่ผ่านมาเอง นักเศรษฐศาสตร์เรื่องนามระดับโลก พอล ครุกแมน ทั้งที่ยอมรับถึงปัญหาความไม่เสมอภาคกันสำหรับกลุ่มคนรวยกับกลุ่มชนอื่นๆ ภายใตระบบการค้าโลก แต่ก็ยังเห็นว่าเป็นเพียงปัญหาเรื่องของสภาพพจน์ และการประชาสัมพันธ์เท่านั้นเอง สำหรับกลุ่มผู้นำดังกล่าว³⁷ แนวคิดทำนองนี้ เราท่านทั้งหลายต่างก็ได้ยินได้ฟังกันอยู่เนืองๆ จากปากคำของผู้นำทุกรัฐบาลทุกรัฐการเมืองของไทยเราเอง นับว่าได้เรียนรู้สืบสานกันมาอย่างไม่ผิดเพี้ยน สะท้อนให้เห็นถึงสภาวะความรู้และความเป็นผู้นำที่หลุดหรือแปลกแยกออกไปจากพื้นฐานของประวัติศาสตร์ และสังคมวัฒนธรรมไทยเกือบโดยสิ้นเชิง

เมื่อหวนกลับไปทีความเป็นนักเศรษฐศาสตร์ของ อาจารย์ป๋วย อึ๊งภากรณ์ เมื่อ 25 ปีก่อน เราก็จะได้เห็นความแตกต่างชั้นของจิตสำนึกเรียนรู้และสภาวะความเป็นผู้นำจากบันทึกอัตชีวประวัติ "เหลียวหลัง แลหน้า" ดังนี้ :

³⁶Peter Costantini, "Free-Trade Theory takes a beating", *Third World Economics*, Issue No 255, 16-31 January, 2000 หน้า 8-7

³⁷Paul Krugman, "Globalisation's Champions have an image problem", *Bangkok Post*, January 24, 2000 หน้า 11

...ผมเสียตายที่รู้สึกว่าได้บกพร่องไปในการพิจารณาเรื่องเศรษฐกิจของประเทศ คือ ดูแต่ความเจริญเติบโตของส่วนรวมเป็นใหญ่ ไม่ได้เจตนาถึงความยุติธรรมในสังคม ข้อนี้จึงพยายามแก้ด้วยวิธีพัฒนาชนบทอย่างจริงจัง...ปัญหาที่สำคัญในปัจจุบันนี้ ได้แก่การหาอาชีพให้แก่ราษฎรที่ไม่มียานทำ กล่าวโดยย่อ ถ้าเราทำสิ่งเหล่านี้ก็จะช่วยให้คนมีงานทำมากขึ้นในชนบท โจรผู้ร้าย ก็จะลดน้อยลงคือ (๑) ปฏิรูปที่ดินอย่างจริงจัง (๒) จัดรูปที่ดิน (๓) สนับสนุนราษฎรให้ปลูกพืชหลายฤดูด้วยการหาน้ำมาใช้และจัดงานตลาด (๔) จัดทำอุตสาหกรรมที่คาบเกี่ยวกับการเกษตร ทั้งทางเครื่องมือการเกษตรและเอาผลิตผลทางเกษตรไปเป็นวัตถุดิบ (๕) ทำงานสังคมสงเคราะห์หนักมือขึ้นในชนบท ทั้งทางอุปโภค บริโภค บริการอนามัย การศึกษา งานแผนครอบครัว เป็นต้น (๖) ฝึกและอบรมคนให้ทำงานประเภทต่างๆ ข้างต้น³⁸

แต่ทว่าจิตสำนึกเรียนรู้และความเป็นนักเศรษฐศาสตร์ดังที่วานี้ ไม่ได้เป็นที่พึงประสงค์ในสังคมไทย เพราะเป็นอุดมคติและการเปลี่ยนแปลง "ที่ไม่ปลอดภัย" (ถ้าจะใช้สำนวนในทางกลับกันของ ดร.เกษียร เตชะพีระ ดังกล่าวไว้ในตอนต้น) กับทั้งเป็นอุดมคติและการเปลี่ยนแปลงที่ถูกแปลกแยกและโดดเดี่ยว แม้กระทั่งในท่ามกลางแวดวงเศรษฐกิจการเงินการคลังและภายในสำนักศึกษาวิจัยทางเศรษฐศาสตร์ที่อาจารย์ป่วยฯ มีส่วนก่อร่างสร้างตัวและพัฒนามาทั้งโดยตรงและโดยอ้อมจนตราบเท่าทุกวันนี้

³⁸ป่วย อึ้งภากรณ์: "เหลียวหลัง แลหน้า" แหล่งอ้างอิงเดียวกับเชิงอรรถ หมายเลข 3 หน้า 59

ในสภาพบรรยากาศการเรียนรู้เช่นนี้ จึงเป็นการยากที่จะคาดเดาไปถึงความรู้สึกนึกคิดของสาธารณชนคนไทยทั้งหลายว่าจะเป็นอย่างไร ถ้าหากได้มีโอกาสเรียนรู้กันถึงว่า ความคิดเรื่อง "ปฏิรูปที่ดินอย่างจริงจัง" ที่ว่านี้ โดยแท้จริงได้ผ่านการประยุกต์ใช้กันมาแล้วตั้งแต่หลังสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สองใหม่ๆ ในญี่ปุ่น เกาหลี และได้หวัน ซึ่งได้ชื่อว่าเป็น "เสือ" เศรษฐกิจของเอเชียตะวันออก³⁹ ที่ปัญญาชนนายหน้าไทยทั้งหลายพากันเลียนแบบประดุก "ฝูงห่านบินตามกันไป" แต่ในขณะเดียวกัน ปิดหูปิดตาในส่วนการเรียนรู้ที่จะกระจายปัจจัยการพัฒนาออกไปสู่ประชาชนคนไทยส่วนใหญ่ หรือถ้าหากสาธารณชน คนไทยจะได้เรียนรู้กันด้วยว่า อันว่าความคิดเรื่องการพัฒนาชนบทเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชนท้องถิ่นนั้น ที่จริงก็ได้เกิดกระแสเคลื่อนไหวรวมตัวปฏิบัติกันเป็นตัวเป็นตนขึ้นมาแล้ว แม้ในสังคมตะวันตกเอง อย่างสหรัฐอเมริกา รวมทั้งเกิดสถาบันวิชาการอย่างเช่น "สถาบันเพื่อการพึ่งตนเองของท้องถิ่น"(Institute for Local Self-Reliance) ซึ่งร่วมอยู่ในกระแสการวิพากษ์การค้าเสรีและส่งเสริมการพัฒนาในด้าน คุณค่าพื้นฐานทางสังคมและนิเวศ⁴⁰ อันอาจทำหน้าที่เป็น

³⁹ David C. Korten, *Getting to the 21st Century : Voluntary Action and the Global Agenda*, Bookmark, 1990 หน้า 75

⁴⁰ Peter Costantini แหล่งอ้างอิงเดียวกับเชิงอรธร หมายเลข 36 ในทางตรงกันข้ามกับปัญญาชนนายหน้าไทย ทั้งในด้านเศรษฐศาสตร์ระดับรองนายกรัฐมนตรีและในด้านสื่อสารมวลชนชั้นแนวหน้า ต่างแสดงปฏิกิริยาจากจ้วง ในการให้สัมภาษณ์กรณีนายกรัฐมนตรีมาเลเซีย มหาธีร์ โมหะมัด ประกาศมาตรการควบคุมการไหลเข้าออกเงินตรา ถึงขั้นประชดประชันเปรยเปรยให้ปิดประเทศแบบพม่าไปเสียเลย! แสดงถึงความเขลาจนมลายคิดได้แต่ตามกัน โอ.เอ็ม.เอฟ และสหรัฐอเมริกาแต่ถ้อยเดียวไม่ช้าไม่นาน มาตรการควบคุมซึ่งถือว่าเป็นการล่งละเมิดคัมภีร์ "ตลาดเสรี" อย่างร้ายแรง ก็กลับได้รับการยกย่องในวงการนานาชาติ และบัดนี้กลายเป็นที่กล่าวขวัญถึงความชอบธรรมและจำเป็นในหลักการที่จะต้องมีการควบคุมกระแสไหลเข้าออกของเงิน เพื่อเสถียรภาพและการดำรงคงอยู่ของระบบตลาดเสรีเอง

ภูมิคุ้มกันและระบบยับยั้งกระแสอำนาจการบ้านทอนทำลายของทุนนิยม
อำนาจเบ็ดเสร็จ

ทั้งสองเรื่องคือปฏิรูปที่ดินและชุมชนท้องถิ่นพึ่งตนเอง ประกอบเป็น
หลักการและกระบวนการพัฒนาอันหนึ่งอันเดียวกัน และมีความหมาย
ความสำคัญยิ่งต่ออนาคตการพัฒนาอย่างยั่งยืนและความเจริญก้าวหน้า
ที่แท้จริงของสังคมไทย ปฏิรูปที่ดินเป็นการไถ่ถอนความสูญเสีย ทั้งทรัพย์สิน
สิน และสิทธิเศรษฐกิจสังคมจากนโยบายการพัฒนาที่ยึดถือเอาการเติบโตทางเศรษฐกิจในความหมายอันคับแคบเป็นที่ตั้งในช่วงสี่ทศวรรษที่ผ่านมา และในขณะเดียวกันเป็นการปูพื้นฐานการสร้างเสริมความเป็นธรรม
ซึ่งเป็นรากฐานของต้นทุนทางสังคมวัฒนธรรมที่มักจะมองข้ามกันไป ด้วย
เหตุที่มิวไปมองหากันแต่เรื่องของปัจจัยทางวัตถุธรรมเพื่อบันดาลผลให้
เห็นทันตาชั่วครู่ชั่วยาม แต่เราลืมกันไปว่าต้นทุนทางสังคมโดยสาระเป็น
เรื่องของสำนึกและกระบวนการทางวัฒนธรรมและการเรียนรู้ที่ต้องสะสม
กันยาวนานจนซึมซับเข้าอยู่ในสำนึกของสังคมโดยรวม และโดยนัย
นี้ ที่ปฏิรูปที่ดินจะเป็นฐานตั้งต้นของกระบวนการพัฒนาไปสู่สิทธิเสรีภาพ
และความเป็นธรรมในสังคม

เรื่องของปฏิรูปที่ดิน เป็นเพียงประเด็นเสนอเป็นหลักการ ไม่ได้
ประสงค์จะเข้าไปถึงมาตรการปฏิบัติในรายละเอียดอะไรในที่นี้ แต่ถึงกระ
นั้น ก็จำเป็นต้องเน้นถึงเจตนารมณ์และเป้าหมายของการปฏิรูปที่ดินให้เป็น
ที่ชัดเจนและหนักแน่นว่า เรากำลังเกี่ยวข้องอยู่กับการกระจายและบูรณะ
พื้นฐานทรัพยากรต้นทุนเพื่อชีวิตและสังคมโดยรวม เป็นวาระแห่งชาติ
ที่ต้องอยู่ในพันธะความรับผิดชอบร่วมกันของทั้งสังคม มิใช่ปล่อยให้
เกมอำนาจและความโลภโมโทสันของนักการเมืองหรือกลุ่มอำนาจใดๆ
ดังเช่นกรณี สปก 4-01 ซึ่งนับเป็นความล้มเหลวของสังคมวัฒนธรรมไทย
ที่จำเป็นต้องเรียนรู้และแก้ไข รวมทั้งในขณะเดียวกัน ก็มีข้อเสนอให้การ
ปฏิรูปที่ดินกลายเป็นเหยื่ออันโอชะของธุรกิจก๊วนซื้อเก็งกำไรบนความ

ยากไร้อบจนของคนส่วนใหญ่ หากจะต้องเป็นการปฏิรูปอันควบคู่ไปด้วยกันกับนโยบายและมาตรการอย่างเป็นรูปธรรมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนและพึ่งตนเองของชุมชนท้องถิ่นในที่สุด

ปฏิรูปที่ดินกับชุมชนท้องถิ่นพึ่งตนเอง นับเป็นหัวใจของการปฏิรูปทั้งหลายทั้งปวงที่กำลังเรียกร้องแสวงหากันอยู่ในเวลานี้ ไม่ว่าจะเป็นในด้านการเมือง การศึกษา สาธารณสุขหรือการบริหารราชการ รวมตลอดไปถึงการจัดทุจริตคอร์รัปชันต่างๆ ในสังคมที่ต่างฝ่ายต่างวาทันไปอย่างกระจัดกระจายชนิดตัวใครตัวมัน สำหรับเรื่องปฏิรูปที่ดินยังคงต้องอาศัยวิสัยทัศน์และความเป็น "คนดี คนเก่ง คนกล้า" ในหมู่ผู้นำทางการเมือง ซึ่งเป็นความหวังที่ค่อนข้างจะเลือนลางเต็มที่ ต่างกับเรื่องชุมชนท้องถิ่นพึ่งตนเอง ซึ่งเป็นขบวนการสังคมที่ฝังรากและริเริ่มจากภายในวัฒนธรรมของชุมชนเองเป็นหลัก และยังคงปรากฏเป็นตัวเป็นตนอย่างมีชีวิตชีวา แม้ในท่ามกลางสภาวะความล่มสลายของชนบทและความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ อย่างเช่นในกรณีของป่าชุมชนและเครือข่ายชุมชนลุ่มน้ำต่างๆ ข้อถกเถียงของทางราชการและนักวิชาการที่ยึดติดอยู่กับวัฒนธรรมการเรียนรู้ ยุคอาณานิคมที่ว่า คนกับป่า อยู่ร่วมกันได้หรือไม่ ก็ดี หรือ คนชนบทจะสามารถจัดการดูแลทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างยั่งยืนหรือไม่ก็ดี เหล่านี้ล้วนแต่เป็นข้ออ้างอิงที่เหลวไหลไร้สาระทั้งสิ้น เพราะประสบการณ์ที่เป็นมาก็เป็นตัวอย่างชี้ให้เห็นได้เป็นอย่างดีในตัวเองว่า การบริหารจัดการทรัพยากรท้องถิ่นภายใต้ระบบรวมศูนย์อำนาจ และที่อ้างว่าเป็นการจัดการแบบวิทยาศาสตร์นั้น ได้ยังให้การสูญเสียทรัพยากรอันล้ำค่าของชาติไปอย่างมหาศาลเพียงใด และไม่มีที่ที่ว่าสถานการณ์จะดีขึ้น ในทางตรงกันข้าม ผลงานวิจัยมากมายทั้งไทยและเทศต่างออกมายืนยันให้เห็นถึงภูมิปัญญาความสามารถของชุมชนชนบทในการจัดการและใช้ทรัพยากรอย่างมั่นคงยั่งยืน ภูมิปัญญาความสามารถของชุมชนท้องถิ่นที่ว่านี้ แม้จะหลงเหลืออยู่ไม่มากนัก เนื่องด้วยการสูญเสียจากนโยบายการ

พัฒนาของรัฐ แต่ก็ดำรงคงอยู่ในทุกภูมิภาคของประเทศและควรจะเพียงพอสำหรับการแพร่ขยายการเรียนรู้ออกไปในวงกว้างในหมู่ชุมชนเกษตรกรรายย่อย ทั้งในระดับประเทศและระดับภูมิภาคส่วนนี้ของโลก

การยืนหยัดในสิทธิของชุมชนท้องถิ่นในการพัฒนาดตนเอง และพึ่งตนเองมิใช่เป็นเพียงยุทธศาสตร์ตั้งรับ เพื่อปกป้องตนเองต่อภัยคุกคามสิทธิเสรีภาพจากกระแสพาณิชย์นิยมข้ามชาติและระบอบทวิพหุเส้นทางปัญญาอันก้าวร้าวของมหาอำนาจอุตสาหกรรมตะวันตกเท่านั้น หากโดยสาระและเป้าหมายจริง ๆ หมายถึงเป็นการเปิดทัศนวิสัยการพัฒนาก้าวหน้าบนพื้นฐานของต้นทุนทางสังคม วัฒนธรรม อันเป็นข้อได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบอย่างแท้จริงในเวทีเศรษฐกิจ การเมืองทุกระดับ เป็นการปลดแอกอาณานิคมทางเศรษฐกิจและภูมิปัญญา และก้าวเดินไปข้างหน้าด้วยความเป็นไท และเจตน์จำนงอิสระเสรีอันฝังรากอยู่ในภูมิปัญญาและวัฒนธรรมการเรียนรู้โดยธรรมชาติของตนเองที่สั่งสมมานับศตวรรษ⁴¹ ในประการสำคัญ หลักการพื้นฐานต้นทุนทางสังคมวัฒนธรรม และเจตน์จำนงอิสระเสรี เช่นเดียวกันนี้เองยังสามารถขยายครอบคลุมไปถึงเรื่องของธุรกิจการค้าสมัยใหม่ ดังที่พันศักดิ์ วิญญรัตน์ ให้บรรดาธิบายถึงประกอบกรขนาดเล็กและขนาดย่อม (Small and Medium Enterprises) ในเชิงที่เป็นวิถีชีวิตและวัฒนธรรมไว้อย่างแยบคายว่า :

หัวใจ *SME* นั่นคือ ทักษะที่เกิดขึ้นได้จากรากฐานทางประวัติศาสตร์และพื้นฐานทางวัฒนธรรมของแต่ละสังคมที่สั่งสมกันมา และพัฒนาผสมผสานกับทักษะจากแหล่งอื่น กลายเป็นทักษะ

⁴¹Saneh Chamarik, "Technological Self-Reliance and Cultural Freedom" ใน C. G. Weeramantry, ed., *Human Rights and Scientific and Technological Development*, The United Nations University Press, 1990, หน้า 48-51

ใหม่ที่มีความเป็นตัวของตัวเอง ด้วยรากฐานของวัฒนธรรมเดิม
...SME นั้น ก็คือ กระบวนการผลิตจากทักษะ สินทรัพย์
สำคัญของกระบวนการผลิตนี้ เป็นสินทรัพย์ที่ไม่สามารถจับต้อง
ได้ นั่นก็คือ คน...(และ)...ทักษะนั้นมีความสำคัญเหนือกว่าส่วน
ของเทคโนโลยี

ในประเด็นนี้ SME จึงมีความหมายสำคัญมากต่อคุณภาพ
ชีวิตของคนในสังคม อีกทั้ง SME เป็นกระบวนการผลิตที่อิง
วัฒนธรรมเดิม จึงทำให้วิถีการผลิตของ SME สร้างปัญหาน้อย
มาก เมื่อเทียบกับการผลิตแบบ *Mass Production* ⁴²

จริงๆ แล้ว หลักการพื้นฐานต้นทุนทางสังคมวัฒนธรรม ที่ว่ามา
นี้ไม่ใช่จะให้ความหมายเพียงเพื่อแก้ไขหาทางออกในยามวิกฤตเศรษฐกิจ
การเงินเฉพาะหน้าขณะนี้เท่านั้น หากแต่หมายถึงเป็นเกณฑ์คุณค่าทาง
สังคมร่วมกันมาแต่อดีต และที่จะพึงพัฒนาอย่างเป็นพลวัตต่อไปในอนาคต
สามารถคัดสรรและผสมผสานกับภูมิปัญญาหรือวิทยาการใหม่ๆ จาก
ภายนอกได้อย่างเหมาะสม ตามความจริงแล้ว SME ที่พูดๆ กันอยู่นี้
ไม่ใช่ของใหม่อะไรเลย เป็นเรื่องที่อยู่ในภูมิปัญญาทางธุรกิจของไทยมาช้านานแล้ว และมีตัวอย่างธุรกิจทำนองนี้ปรากฏให้เห็นกันจำนวนมากมาย
อย่างเช่น บริษัทผลิตและจำหน่ายยาสมุนไพรแห่งหนึ่ง ที่ประกอบธุรกิจ
มาถึง 70 ปีเศษแล้ว อย่างมั่นคง และกำลังริเริ่มใช้เทคโนโลยีอินเทอร์เน็ต
ขยายกิจการ อย่างนี้เป็นต้น⁴³ ซึ่งเป็นเรื่องที่ควรค่าการศึกษาวิจัย และ
ส่งเสริมกันอย่างจริงจังบนฐานคิดและเกณฑ์คุณค่าที่เป็นตัวของเรา

⁴² พันศักดิ์ วิญญรัตน์: "ประเทศไทยกับโลกหลังปี 2000" *Corporate Thailand*
ปีที่ 4 ฉบับที่ 41 มกราคม 2543 หน้า 32-33

⁴³ ผู้จัดการรายวัน ,19 มกราคม 2543

เองอย่างแท้จริง ไม่ใช่เอาแต่อิงอาศัยกรอบจำกัดทางความคิดแบบเชลย ซึ่งผูกติดมากับเงินทุนวิจัยจากแหล่งอำนาจครอบงำภายนอก และเพราะฉะนั้น จึงกลายเป็นผลงานวิจัยที่มาจำกัดสิทธิเสรีภาพของสาธารณชนคนไทยด้วยกันเองดังเช่นที่เป็นมาโดยตลอด และทั้งที่กำลังจะเป็นไปในนามของตลาดเสรี ความโปร่งใส การปกครองที่ดี รวมทั้งประชาสังคม หรือแม้แต่สิทธิมนุษยชน

โดยรากฐาน สังคมไทยมีต้นทุนทางฐานทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาชุมชนท้องถิ่น ดังเป็นที่รู้กันอยู่โดยทั่วไป แล้วก็มิชอบเขียนการพูดกันอย่างกว้างขวางอยู่แล้ว เพียงแต่ในที่นี้ เห็นสมควรที่จะต้องย้ำถึงความเป็นจริงที่ว่า พื้นฐานต้นทุนทางทรัพยากรและสังคมวัฒนธรรมดังกล่าวนี้ ทั้งหมดประกอบเป็นจุดแข็งร่วมกันของทั้งชุมชนเกษตรชนบท และธุรกิจขนาดเล็กและขนาดย่อมในเมือง โดยเฉพาะในเรื่องอาหารและยา รวมทั้งผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมอื่นๆ ดังนั้น จึงย่อมเป็นหลักการสังคมที่อำนวยความสะดวกให้การพัฒนาได้เป็นไปในวิถีทางของความสอดคล้องและสมานฉันท์ ไม่เป็นการแบ่งแยกแปลกแยกและเป็นปฏิปักษ์ต่อกันระหว่างเมืองกับชนบท และอุตสาหกรรมกับเกษตรกรรม ดังเช่นที่เป็นมาภายใต้ศูนย์อำนาจของทุนอุตสาหกรรมนิยมในนามของเศรษฐกิจตลาดเสรี และ "ระเบียบโลกใหม่" ปัญหาอยู่ที่จะต้องร่วมกันพัฒนาส่งเสริมให้เกิดเครือข่ายปฏิสัมพันธ์บนหลักการสิทธิเสรีภาพและความหลากหลายทางวัฒนธรรมขึ้น เป็นการปูทางไปสู่กระบวนการประชาธิปไตยในระดับรากหญ้า ประสานสัมพันธ์กันทั้งเมืองและชนบท

สุดท้ายที่จะต้องกล่าวถึง ก็คือ ทางเลือกสำหรับกลุ่มทุนและชนชั้นกลางใหม่ที่ก่อตัวขึ้นหลัง 14 ตุลาคม 2516 ยกเว้นเฉพาะกลุ่มทุนและกลุ่มมืออาชีพ หรือปัญญาชนนายหน้าที่ "รามบุตรี" แห่งหนังสือพิมพ์ผู้จัดการรายวัน ครั้งหนึ่งเรียกว่า "ทุนชาติที่เป็นพันธมิตรกับทุนนานาชาติ

หรือ Mature Capital Force⁴⁴ แล้วก็ยังคงเหลือกลุ่มทุนและชนชั้นกลางไทยส่วนใหญ่ที่จะต้องตกอยู่ในที่นั่งถูกเบียดตกขอบออกไปจาก แวดวงของชนชั้นผู้แสวงยอภิลิทธิความมั่งคั่งจากกระแสโลกาภิวัตน์ภายใต้ระบอบทุนนิยมอำนาจเบ็ดเสร็จ ทั้งนี้ ด้วยเหตุผลธรรมดาๆ ที่ว่า กระแสทุนนิยมโลกที่วุ่นๆ จะมีพื้นที่ให้จำกัดเฉพาะสำหรับกลุ่มชนส่วนน้อยจริงๆ ในอนาคตอันไม่ไกลจากนี้ไป ในโลกของการลงทุนพัฒนาเทคโนโลยีสูงๆ ระดับการเรียนรู้เทคนิคบริหารจัดการสูงๆ และการแข่งขันช่วงชิงผูกขาดอำนาจกันอย่างเอาเป็นเอาตาย⁴⁵ ในสถานการณ์สากลอันส่งผลกระทบใหญ่หลวงถึงเช่นนี้ หนทางเลือกจึงมีไม่มากนักระหว่างเส้นทางแห่งสิทธิเสรีภาพ และสันติประชาธรรม กับกำแพง "ค่ายกักกันบรรษัท" ภายใต้ทุนนิยมอำนาจเบ็ดเสร็จดังที่ได้กล่าวถึงไว้ข้างต้น นับเป็นปัญหาท้าทายอย่างยิ่งสำหรับกลุ่มคนชั้นกลางรุ่น "วีรชนประชาธิปไตย" ที่ได้ผ่านทั้งเหตุการณ์ "มหาวิปโยค" ตุลา 16 และ "พฤษภาทมิฬ" 35 มาสู่ความ เย้ายวนของยุค

⁴⁴ ผู้จัดการรายวัน , 29 สิงหาคม 2539

⁴⁵ นักเศรษฐศาสตร์ พอล ครุกแมน แหล่งอ้างอิงเดียวกันกับเชิงอรรถ หมายเลข 37

ในการประชุมผู้นำระดับหัวกระติจากทั่วโลก ทั้งนักการเมือง นักธุรกิจ และนักวิทยาศาสตร์ ที่นครซานฟรานซิสโก สหรัฐอเมริกา เมื่อเดือนกันยายน ปี ค.ศ. 1995 โดยนายกอร์บาซอฟ อดีตผู้นำของอดีตสหภาพโซเวียตเป็นเจ้าภาพ ได้ผลสรุปว่าโลกทุนนิยมจะพัฒนา "ประสิทธิภาพ" ของระบบด้วยกลไกตลาดเสรี และเทคโนโลยีที่ก้าวหน้ายิ่งๆ ขึ้นไป จนถึงจุดที่เศรษฐกิจโลก จะต้องการกำลังคนในอัตราส่วนเพียงร้อยละ 20 เท่านั้น เพื่อให้ระบบทำงานได้ ส่วนที่เหลือถึงร้อยละ 80 ก็คงจะต้องพยายามหาทางจัดการให้ตั้งอยู่ในความสงบด้วยเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่ศาสตราจารย์ บิกนิว เบรซินสกี (Zbigniew Brzezinski) ที่ปรึกษาฝ่ายความมั่นคงสมัยประธานาธิบดีจิมมี คาร์เตอร์ เรียกว่า Tittytainment กล่าวคือ สื่อความบันเทิงที่ช่วยให้เกิดความสนุกเพลิดเพลินไปในชีวิตประจำวัน (Hans-Peter Martin & Harald Schumann แหล่งอ้างอิงเดียวกับเชิงอรรถ หมายเลข 17 หน้า 1-5)

เศรษฐกิจพอเพียง อันนำมาซึ่งการสูญเสียอธิปไตย ยังผลบั่นทอนต่อสิทธิเสรีภาพและชีวิตความเป็นอยู่ของชนชาวไทยส่วนใหญ่ ตลอดจนฐานทรัพยากรต้นทุนชีวิตสำหรับอนาคตของประเทศ นับเป็นห้วงเลี้ยวหัวต่อของการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญอีกวาระหนึ่งในช่วงเวลาไม่ถึงสามทศวรรษ และในขณะเดียวกัน เป็นช่วงเวลาที่เราได้ประเดิมปัญหาสิทธิมนุษยชนได้ขยายมิติและขอบข่ายสลับซับซ้อนขึ้นโดยลำดับ ทั้งในส่วนของผู้กระทำและผู้ถูกกระทำ

...จุดเริ่มต้นและจุดหมายสุดท้าย

คือประชาชนชาวไทย สิทธิเสรีภาพของประชาชนไทย
ในบรรดาประชาชนนั้น ไม่ว่าแห่งใด ย่อมมีผู้นำ
ในกรณีนี้ คือ ผู้ที่ได้สำนึกแล้วในสิทธิเสรีภาพ
และใครเล่าที่ได้สำนึกเช่นนี้ถ้าไม่ใช่ผู้ที่ได้มีวาสนาได้รับการศึกษา
ทั้งภายในและภายนอกประเทศ
เมื่อมีวาสนาถึงเพียงนี้แล้ว ก็ย่อมต้องมีหน้าที่
ความรับผิดชอบมากกว่าผู้อื่น
การนำไม่ใช่เป็นสิทธิหรืออภิสิทธิ์ แต่เป็นหน้าที่

ป๋วย อึ๊งภากรณ์

